

könyv
könyvtár
könyvtáros

2000
október

MC
132.177

VOIT KRISZTINA

A
budapesti
sajtó adattára
1873–1950

ARGUMENTUM KIADÓ

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

9. évfolyam 10. szám

2000. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

- „...a szakma nagy várakozással tekint a Könyvtári Intézetre...” Beszélgetés
dr. Dippold Péterrel..... 3

Fórum

- Nagy Attila:** Az „Olvasás Éve” az Egyesült Királyságban, Észtországban –
és Magyarországon?..... 10

Műhelykérdések

- Balogh Lídia:** Szociológiai szaktájékoztató számítógépes adatbázisok segít-
ségével a FSZEK-ben 16
- Balogh Ferencné:** Falusi olvasók könyvtárképe 24
- Varga Éva:** Könyvtárközi kölcsönzés a Vörösmarty Mihály Megyei Könyv-
tárban 1999-ben 32

Konferenciák

- y–y: Oktatásmódszertani konferencia a könyvtárosképzésről 38
- Pogányné Rózsa Gabriella:** Friedrich Adolf Ebert nézetei a könyvtároskép-
zésről..... 42

Perszonália

- Poprády Géza:** Juhász Gyula 70. születésnapjára..... 48

Könyv

- Pogány György:** A budapesti sajtó adattára 1873–1950..... 50

- Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 53

From the contents

Talk with the Director of the Library Institute, Mr. Péter Dippold (3);
Attila Nagy: The „Year of Reading” (10);

Cikkeink szerzői

Balogh Ferencné, a Veszprém Megyei Könyvtár ny. igazgató-helyettese; *Balogh Lúdia*, a FSZEK munkatársa; *Nagy Attila*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Pogányné Rózsa Gabriella*, az ELTE oktatója; *Poprády Géza*, az OSZK főtanácsosa; *Varga Éva*, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Balogh Mihály**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

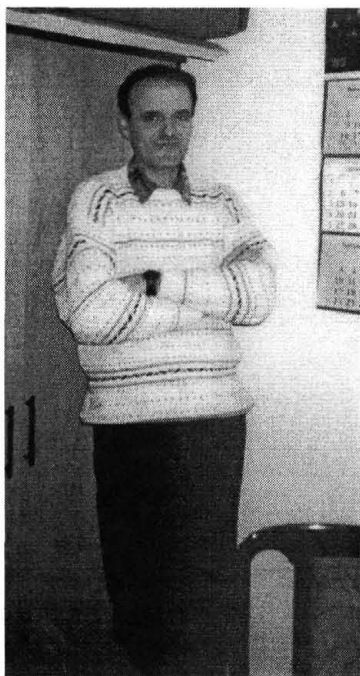

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint
HU-ISSN 1216-6804

„...a szakma nagy várakozással tekint a Könyvtári Intézetre...”

Beszélgetés

dr. Dippold Péterrel, a Könyvtári Intézet igazgatójával

– *Kedves Péter! Kissé rendhagyó interjúra fog most sor kerülni. Hiszen nemcsak arra kérnélek, hogy Te mutakozz be új funkciódban – mint a Könyvtári Intézet igazgatója – lapunk olvasóinak, de magát a Könyvtári Intézetet is be kellene mutatnod, hisz ez az intézmény, amelyről először a könyvtári törvényből (ld. 3K 1997. szeptemberi szám), majd a 6/2000-es miniszteri rendeletből értesülhetett a szakma, immáron felállott, személyben igazgatója is van. Te magad már elkezdted alapos „körülnézésedet”, megismerkedtél az intézet munkatársaival, osztályaival, nyilván kialakítottad koncepciódat is, tán módosítva is némileg nyertes pályázatod egy-két pontját. Kezdjük tehát, ha Te is úgy gondolod, a Könyvtári Intézettel! Mi légyen ez, miért, hogyan alakult, mik a feladatai stb.?*

– A Könyvtári Intézet nevében és feladatkörében is új intézmény. Személyi állománya jelenleg a jogelőd, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársaira épül. A könyv-

táros szakmának aligha van Magyarországon olyan művelője, aki ne került volna valamilyen módon kapcsolatba a KMK-val, olyan széles körű tevékenységet folytatott. Jómagam egyetemista koromban rendszeres látogatója voltam a Múzeum utcai szakkönyvtárnak, de később is gyakran használtam a gyűjteményt, illetve szolgáltatásait. A KMK tanfolyamai, módszertani tevékenysége, kiadványai, aktív részvétele a könyvtári közéletben mind-mind ismertségét és megbecsültségét növelték. Az utóbbi években az intézmény helyzete bizonytalanná vált, míg törvényileg nem szabályozták megújult feladatait. Az 1997-es törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről egyértelműen rögzítette a Könyvtári Intézet tevékenységi körét. Majdnem három évet kellett azonban várni arra a rendeletre, amely végül tisztázta az intézet jogállását és gazdálkodását, hiszen a feladatok végrehajtása kizárólag akkor lehetséges, ha annak jogi és szervezeti keretei biztosítottak.

Nézzük először a feladatokat, majd a működési kereteket. A törvény a Könyvtári Intézet elsődrendű feladatának a „könyvtáraknak, illetve a könyvtári rendszernek nyújtott szakmai szolgáltatások” végrehajtását tekinti, és részletezi azokat. A szolgáltatások a következők: szakemberek továbbképzése, iskolarendszeren kívüli képzés; szakmai információk szolgáltatása a szakkönyvtárán keresztül; állománygyarapítást segítő információk szolgáltatása a hazai könyvtermésről; kutatási és fejlesztési feladatok; szabványok, szabályzatok elkészítésében való részvétel; irányelvek, normatívák kidolgozása, módszertani tevékenység; könyvtári statisztikai adatok összesítése, elemzése és szolgáltatása, valamint a könyvtárak és a társadalom közötti kapcsolat fejlesztése. Külön cikkelyben említi törvény „a miniszter által meghatározott egyéb feladatokat”, ami jó néhány követő jogszabály végrehajtásában való részvétel kötelezettségét rója az intézetre (pl. a nyilvános könyvtári jegyzék vezetése, feladatok az érdekeltségnövelő támogatás és a kötelező továbbképzés lebonyolításában stb.). Ezek tehát azok az átfogó feladatok, amelyek a mindennapi munka során átalakulnak szervezési, oktatási, adatbázis-építési stb. munkafolyamatokká, amelyek személyi és szervezeti feltételeinek biztosításán jelenleg is folyamatosan dolgozunk munkatársainkkal.

A működés kereteit a miniszter a várva várt 6/2000. számú rendeletével szabályozta, amely a Könyvtári Intézet jogállását határozta meg. A rendelkezés értelmében az intézet „az Országos Széchényi Könyvtár részjogkörű szervezeti egysége, amelynek élén igazgató áll”, akit az OSZK főigazgatója a miniszter egyetértésével nevez ki, és önállóan rendelkezik a meghatározott feladataihoz rendelt előirányzatok felett. Ez a rendelet tette egyértelművé az intézet státuszát, és hatályba lépése után vált lehetségessé az igazgatói pályázat kiírása is. A rendelet megjelenésével véget értek azok a viták, amelyek az intézet jogállásával kapcsolatban sokáig borzolták a szakmai közvéleményt, és remélem, hogy kinevezésemmel végre elindulhat az a tartalmi munka, amelyre a könyvtáros társadalom régóta várakozott.

– Te már több ízben tárgyaltál a Könyvtári Osztály vezetőjével és az OSZK főigazgatójával is, beszélgetéseket folytattál könyvtárigazgatókkal. Mit kívánnak, mit várnak el Tőled ők, és mi a Te szemedben a főcsapás iránya?

– Minden indulás első lépcsőfoka a tájékozódás, ezért valóban sok megbeszélést folytattam, és ezeket még tovább szeretném bővíteni. Eddigi tárgyalásaim alapján kijelenthetem, hogy a szakma nagy várakozással tekint a Könyvtári Intézetre, aminek természetesen szeretnénk megfelelni. Rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítok az igények ismeretének, mert ha azt mondjuk, hogy az intézet – többek között – szolgáltató intézmény, szükség van annak feltérképezésére, mit is várnak tőlünk. Enélkül légüres térben mozognánk, munkánk haszontalanná válhatna. Ennek érdekében első körben megkértem a megyei könyvtárak igazgatóit, hogy juttassák el hozzám azokat az elvárásokat, amelyeket ők támasztanak a Könyvtári Intézettel szemben. Hasonló jellegű kéréssel fordulok a Katalistákhoz keresztül minden listataghoz, és az interjú megjelenésének idején remélhetőleg az igények, javaslatok tömegével számolhatunk már. Ezeket az igényeket összegyűjtjük, szakmai fórumokon megvitatjuk, és teljesítésüket a lehetőségek szerint beépítjük munkatervünkbe. Sőt, ezen túlmenően azt tervezem, hogy a hozzánk érkezett javaslatok alapján intézetünk elkészíti a könyvtáros szakma „problémakatalógusát”. Ez kifejezetten a könyv-

tárak, a könyvtári rendszer működésével kapcsolatos megoldandó kérdések gyűjteménye lenne, és egyben jó kiindulási alap leendő munkánkhoz, valamint figyelmet felhívó kezdeményezés a könyvtárpolitika irányítóihoz is.

A Könyvtári Osztály vezetője és az OSZK főigazgatója azt várja az intézettől, amit mi magunk is szeretnénk végrehajtani: egy modern, mozgékony, szervezetileg áttekinthető intézmény létrehozását, amely **fejleszt és szolgáltat, kezdeményez és közvetít** a magyar könyvtáros szakma érdekében. Hogy ez a hármas irány valójában mit is jelent, megpróbálom egy kicsit részletesebben kifejteni.

A törvény betűjét szigorúan véve a Könyvtári Intézet alapvetően **szolgáltató intézmény**. Információt szolgáltató könyvtártudományi szakkönyvtárán és állománygyarapítási tájékoztató rendszerén (Új Könyvek) keresztül, oktatási szolgáltatást végez szervezett szakemberképzéssel, ill. továbbképzéssel. Tulajdonképpen módszertani munkáját is szolgáltatásként foghatjuk fel, mint ahogy az országos könyvtári statisztika is az adatszolgáltatás egyik sarkalatos pontja. A törvényben felsorolt alapfeladatok közül csupán két pont nem esik közvetlenül a szolgáltatási szférába: a könyvtári rendszeren belül meghatározott kutatási feladatok, valamint az eléggé általánosan megfogalmazott „a könyvtárak és a társadalom közötti kapcsolat fejlesztése”.

Kijelenthető tehát, hogy az intézmény a magyar könyvtári rendszer (amely könyvtárakból, szintén szolgáltató intézményekből áll), tehát a **szolgáltatók szolgáltatója**. Ezen feladatok végrehajtásához feltétlenül szükséges a fogadó félnek, azaz a magyar könyvtárügy egészének maradéktalan ismerete, a folyamatos és teljeskörű kommunikáció és az igények felmérése, szükség esetén a feladatok újrafogalmazása.

Az intézetben folyó kutatásoknak a könyvtár és a társadalom kapcsolatának aktuális kérdéseit kell vizsgálniuk. A kutatás soha nem önmagáért létezik, kérdéseinket úgy kell megfogalmazni, hogy a kutatási eredményeket be lehessen építeni az intézet és munkáján keresztül az egész magyar könyvtárügy fejlesztésének folyamatába, valamint fel kell használni a Könyvtári Intézet oktatási és továbbképzési tevékenységében. A kutatásoknak-elemzéseknek a közelmúlt – jelen – jövő hármastól idősík mentén kell segíteniük a könyvtárpolitikát és végcélként a felhasználókat. A közelmúlt elemzése pl. a könyvtári jogszabályok megvalósításának hatékonyságát vizsgálja, célja konkrét javaslatok megfogalmazása a jogalkotó vagy végrehajtó szervek felé. A jelenlegi helyzetet olyan elemzésekkel próbáljuk meg feltérképezni, amelyek tanulságai alapján szintén megtehetőek bizonyos lépések az esetleges anomáliák kiküszöbölésére (vö.: Vidra Szabó Ferenc: Rendszertelenül. Kísérlet a könyvtárak rendszerszerű vizsgálatára. – 3K 2000. július), vagy a jelenleg is intenzíven folyó olvasáskutatási programokat is említhetem. A jövő felé közelíthetünk többek között a statisztikák elemzésén keresztül, ahol több évre visszamenő adatainak áll rendelkezésre a trendek kimutatására.

A kutatások elméleti alapját szakkönyvtárunk gazdag állománya biztosítja, mint ahogyan a külföldi kitekintést is. A szakirodalom feldolgozása többirányú, a szakkönyvtár munkatársai rendszeresen figyelemmel kísérik, szemlézik, feldolgozzák a magyar- és külföldi folyóiratokat, könyveket. Mivel a feltárás tartalmi jellegű, a dokumentációs munkát végző szakemberek a külföldi irodalom feldolgozásával átfogó ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkeznek a szakmában lezajló folyamatokról. Ez a Magyarországon egyedülálló tudásanyag kell, hogy gerjesztője legyen

az intézetben folyó kutatásoknak, valamint a Könyvtári Intézet kezdeményező jellegű tevékenységének.

Az intézet munkájának ismertetésekor nem szabad elfeledkeznünk arról a szolgáltatásról, amelyet a fenntartó, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Osztálya igényel. Rendszeres megbeszéléseink során közösen alakítjuk ki ennek formáit.

A „szolgáltatók szolgáltatója” szlogen csak egy tevékenységtípust fed a komplex feladatkörből, amelynek ki kell egészülnie egy markáns **kezdeményező szereppel** is.

Az intézetben tervezett kezdeményezések többirányúak: egyrészt saját szakmai munkánk tapasztalatai adhatnak hozzá alapot, másrészt a tevékenységünkkel kapcsolatos külső igényeket is tükrözhetik. Az előbbire jó példa lehet a már említett szakkönyvtári dokumentációs tevékenység hasznosítása: a nyugati fejlett könyvtári rendszerek tapasztalatainak átadására tett kezdeményezés szemináriumok, workshopok, tanfolyamok formájában. Az utóbbira az intézettel szembeni igények ismeretében tehetünk kísérletet: az igényeket csoportosítjuk, elkészítjük a könyvtári szakma „problémakatalógusát”, és adott esetekben javaslatokat teszünk a problémák megoldására. Az igények megfogalmazásában, közvetítésében, valamint kezelésében szoros kapcsolatra törekszünk a hazai szakmai szervezetekkel, elsősorban az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel és a Magyar Könyvtárosok Egyesületével.

Egy harmadik típusú aktivitás keretein belül az intézet a jogszabályok végrehajtásának tapasztalatai alapján kezdeményezőként tesz javaslatokat a minisztériumnak, hogy a felmerült gondokat orvosolhassák. Nagyon fontosnak tartom azt is, hogy aktív nemzetközi szerepvállalással képviseljük a magyar könyvtárügyet külföldön, és részt vegyünk nemzetközi szervezetek munkájában. Szervezési, oktatási és kutatási tevékenységünk kereteit igyekszünk nemzetközi projektek felé is orientálni.

A harmadik „főcsapás” a **közvetítő szerep**, amelyet szintén feladatunknak tartok. A „könyvtárak és a társadalom közötti kapcsolat fejlesztése” – amely az alapfeladataink között szerepel – elsősorban a többirányú és több szinten folyó **kommunikáció** lehetőségét jelenti. Nyilvánvaló, hogy az információk helyi és kisebb regionális szintű befolyásolására nincs szükség. Vannak azonban olyan fórumok, ahol sem a helyi szintű könyvtári szervezetek, sem a felügyeletükkel rendelkező minisztérium nem a megfelelő „kommunikációs alany”, ezekben az esetekben a Könyvtári Intézet az egész szakma képviselőjében léphet fel. Elsősorban olyan rendezvények, akciók lebonyolításában vállalhat szerepet, amelyek a szűkebb szakmai érdeklődés mellett nagyobb társadalmi nyilvánosságot is megérdemelnek. Ezek szervezése és megjelenítése a tömegkommunikációban a könyvtáros szakma nagyobb társadalmi megbecsülését segítheti elő, és igen jelentős PR feladatnak tartom (pl. konferenciák, könyvbemutatók, kutatás-ismertetések, könyvgyűjtési akciók stb. propagálása, nyilatkozatok az írott és elektronikus sajtóban vagy – az aktualitásoknál maradva – a jövőre kezdődő Olvasás Éve rendezvénysorozat szervezésében való részvétel). Ahhoz, hogy a Könyvtári Intézet vállalhassa ezt a közvetítő szerepet, a lehető legmagasabb szintre kell emelni a szakmán belüli kommunikációt.

A kommunikáció a közvetítés eszköze. A szereplők nevesítése azonban megkerülhetetlen a folyamat(ok) leírása szempontjából: kik között szükséges közve-

títeni és mit? A felek a következők: könyvtár és társadalom, könyvtárak és a minisztérium, az információk létrehozói és a könyvtárak stb. A szereplők köre természetesen tovább fog bővülni a munka kiteljesedése során.

A kérdésre válaszolva tehát azt mondhatom, hogy ez a három „főcsapás” munkánkban.

– A jelenlegi felállás – hisz a Könyvtártudományi és Módszertani Központot örökölted – nyilván félkész még csak. Milyen módosulásokra lehet, kell közelesen számítani, és milyenekre hosszabb távon?

– Nyilvánvaló az, hogy az új vezetőnek első feladata az adott helyzet áttekinthetése, hogy ennek ismeretében hozhassa meg döntéseit mind a struktúrára, mind a tartalmi kérdésekre vonatkozóan. Strukturálisan az áttekinthetőségre törekszem, illetve az átjárhatóságra. Az intézet leendő osztályszerkezetének alapja a munka megszervezésének optimalizálása lesz. A hierarchikus struktúra ugyanakkor gátjává is válhat az információk áramlásának, hiszen léteznek olyan komplex tevékenységek, amelyeket el sem tudok képzelni szigorú „osztálykeretek” közé szorítva. Az ilyen esetekben hozzuk létre azokat a – nem biztos, hogy azonos osztály munkatársaiból álló – csoportokat, amelyek egy-egy feladat megoldásán közösen dolgoznak. Szeretném, ha ez a laza szerkezet az intézet mozgékonyágát erősítené, amit én alapvetőnek tartok munkánk során.

– A Könyvtártudományi és Módszertani Központ mely hagyományait kívánod megőrizni? Egyáltalán, mennyire ismered ezeket a hagyományokat? Mire, kikre tudsz leginkább támaszkodni az elkövetkező nagy munkálatokban?

– A KMK hagyományait természetesen hallomásból ismerem. Amit szeretnék megőrizni belőlük, az elsősorban a nyitottság és az emberi kapcsolatok ápolása. Idősebb kollégáink sokszor nosztalgikusan emlékeznek a KMK hatvanas évekbeli fénykorára, amikor a Budapestre érkező könyvtárosok az intézetben, a gyakran vidékre utazó kollégák pedig a „terepen” ismerkedtek egymás gondjaival hosszú beszélgetéseket folytatva. Ez a kapcsolat élő volt és nagyon is személyes jellegű. Közben azonban változtak az idők, a beszélgetések rövidültek, a munkák halmozódtak, a kommunikáció pedig egyéb csatornákon folyik. Ezért a régi „beszélgetős” intézet már csak emlék marad, de remélhetőleg továbbra is fennáll a személyes kapcsolat azokkal, akik hozzánk fordulnak vagy akikkel kollégáink és jómagam különböző rendezvényeken találkozunk. Én magam szeretnék minél több könyvtárat személyesen is meglátogatni, hiszen a gondok és eredmények megismerésének ez a legjobb módja. Ami a szakmai hagyományokat illeti, fentebb körvonalaztam elképzeléseimet, és ki-ki eldöntheti, milyen mértékben alapoztam a korábbi tevékenységi körre.

Az összes elképzelés, koncepció és terv semmit nem ér, ha nem hajtják végre. Ezért munkánknak valóban sarkalatos pontja, hogy kire számíthatok a megvalósításban. Első helyen közvetlen kollégáimat kell említenem, akikre nagyon számítottok: nemcsak elképzeléscím végrehajtásában, hanem kialakításában is. Szeretnék támaszkodni szakértelmükre, tapasztalataikra, hiszen a munkák részleteit ők ismerik igazán. Az intézet szervezése szempontjából alapvetőnek tartom a jó hangulatot és az összetartást, a struktúra kialakításában is fontos szempont ezek figyelembe vétele.

Szakmailag rendkívül fontos a Könyvtári Intézet szoros együttműködése az Országos Széchényi Könyvtárral és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Osztályával.

Mivel – mint említettem – az intézet az OSZK részjogkörű szervezeti egysége, napi szintű, élő a kapcsolat a nemzeti könyvtár vezetésével és munkatársaival. A Könyvtári Intézet igazgatója tagja az OSZK Vezetői Tanácsának, a Főigazgatói Kollégiumnak, és tevékenyen részt vesz a könyvtár életének alakításában. Munkatársaink szintén igen szoros munkakapcsolatban állnak az OSZK-s kollégákkal. Munkatervünk kialakítása az OSZK-val szoros összhangban történik, az infrastruktúránk pedig teljesen a könyvtárhoz kötődik. Bizonyos feladatok esetében felmerül az OSZK-n belüli munkamegosztás újragondolása is, ezt az intézet belső struktúrájának kialakításakor figyelembe kell vennünk (pl. a határon túli magyar könyvtárak ellátásának kérdésében).

Igen erős a kapcsolatunk a minisztérium Könyvtári Osztályával, szervezeti és szakmai kérdésekben rendszeres a konzultáció. Érdekeink kölcsönös kötődésben jelennek meg: amennyire szüksége van az intézetnek a stratégiai tervezésben, a fő irányvonalak meghatározásában a minisztérium segítségére és támogatására, legalább ilyen mértékben igényli a Könyvtári Osztály intézetünk háttérmunkáját, amely többek között adatfeldolgozásból, elemző munkából, szakirodalmi szolgáltatásokból áll. Arra törekszünk, hogy a törvény által előírt kötelezettségeinket magas szinten teljesíthessük, és ezen kívül is hatékonyan tudjuk segíteni a minisztérium munkáját.

Számítok a könyvtári szakmai szervezetek, elsősorban a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség aktív támogatására is. Ezekkel a szervezetekkel felvettem a kapcsolatot, és megállapodtunk az információk rendszeres cseréjében.

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban számítok az egész szakma segítségére, hogy intézetünk valóban azon a terepen dolgozzon, ahol a helye van.

– És akkor most kérnélek meg arra, hogy magadról is szóljál. Kicsoda vagy Te, és merre van „hazád”? Milyen volt eddigi pályád, és miért, hogyan határozta el magad arra, hogy megpályázd a Könyvtári Intézet igazgatói székét?

– Könyvtáros vagyok, 43 éves. Pályámat 1976-ban kezdtem a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban segédkönyvtárosként, majd felvettek az ELTE történelem-könyvtár szakára, ahol 1982-ben végeztem. Az egyetem elvégzése után a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetébe kerültem katalógizáló könyvtárosként, majd 1986-tól az akkor alakult Magyarágkutató Intézet archívumának vezetője lettem. Ekkor hat éven keresztül az OSZK épületében dolgoztam, és ebben az időszakban alakult ki jó kapcsolatom az OSZK munkatársaival. 1992-ben a Magyarágkutató Intézet feladatait átvette a Teleki László Alapítvány, és az intézmény új székházba költözött. Ez a tény könyvtárosi munkám új szakaszát jelentette: többé már nem támaszkodhattunk az OSZK állományára, kutatóink ellátását saját erőből kellett megoldanunk: szakkönyvtárat építettünk főként a nemzetiségi kérdés témakörében. Közben bibliográfiai munkát is végeztem: 1988-ban jelent meg a Történelmi Szemle repertórium címmű kötetem az Akadémiai Kiadó gondozásában, majd tíz évvel később Németországban az Oldenbourg kiadó

adta ki Bibliographisches Handbuch der ethnischen Gruppen Südosteuropas című nagybibliográfiámat, amelyet Gerhard Seewann kollégámmal közösen szerkesztettünk. Az adatgyűjtésben való részvétel mellett a kiadvány teljes anyagának adatbázisba szervezését is én végeztem, valamint intézetünk készítette el az egyes nemzetiségi csoportokra vonatkozó szócikkeket és a csatolt térképeket is. Több szakkikem is megjelent a könyvtári folyóiratokban és a Regio című lapban. A könyvtáros szakmán belül tehát főképpen gyűjteményszervező és bibliográfiai tevékenységet végeztem eddigi életemben, most egy hatalmas váltással a könyvtári közélet sűrűjébe kerültem. A váltás oka személyes jellegű volt: úgy éreztem, hogy a zártabb szakmai tevékenység után meg kell próbálkoznom a főként szervezésből, tárgyalásokból, előadásokból álló élettel is, és új munkaköröm erre bőséges lehetőséget kínál.

– *Az igazgatói munka teljes embert kíván, de nyilván nem fogod beérni „egyemberes” teljesítménnyel. Akik ismernek kutatóként, szakmai publikációidból is ismernek. Lesz-e módod, van-e szándékod kutatói pályádat is folytatni, netán felfuttatni? Milyen irányban? Mit várhat a szakma nem a Könyvtári Intézet igazgatójától, hanem Dippold Pétertől, a tudóstól, a szakembertől?*

– Terveim persze vannak, de most elsősorban új munkámra koncentrálok. Számptalan ismerősöm őrlődött fel abban, hogy nem tudta feloldani a vezetői és a kutató munkája közötti ellentmondást. Frusztráló érzés, ha az ember többféle tevékenysége nincs összhangban egymással, és örök elégedetlenséget okoz, ha úgy érezzük, hogy egyiket sem tudjuk maximálisan teljesíteni. Ezért most úgy döntöttem, hogy mandátumom öt évére a fő hangsúlyt a Könyvtári Intézet munkájának szervezésére helyezem, és ha van időm, csak akkor foglalkozom az ügynevezett kutató munkával. Ezek közül első helyre teszem a már említett német-magyar koprodukciós bibliográfia továbbfejlesztését, amely a frissítés mellett az adatházis CD-ROM publikációját jelenti. Jelenleg a fejlesztés forrásait keressük, tehát ez a projekt meglehetősen kezdeti állapotban van még. Majdnem nyomdakész állapotban van viszont egy másik vállalkozásom, amelynek megjelentetése közvetlen terveim között szerepel: a szomszéd országokban élő magyarság két világháború közötti történetének annotált bibliográfiája. Remélem, a kézirat rendbetételére napi munkám mellett is lesz időm, annál is inkább, mert már majdnem elkészültem a szerkesztéssel.

– *Nem minden interjúalany vállalkozik rá, de van aki nem hárítja el a kérdést: milyen a magánéleted? Családod? Mit csinálsz, amikor sem igazgató, sem kutató nem vagy, van-e hobbid?*

– Nős vagyok, és két fiam van, az egyik már felnőtt korú. A család számomra meghatározó jelentőséggel bír. Csobánkán lakunk, családi házban, közvetlenül az erdő mellett. Ez azért jó, mert ha netán még világosban érek haza, könnyedén fel tudok ugrani a hegyre egy kis gombászásra. Ez ugyanis a hobbim, eddig még sikeresen túléltem.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Vajda Kornél

Az „Olvasás Éve” az Egyesült Királyságban, Észtországban – és Magyarországon?

Az angliai példa követésének ígérete, ahol 1998. szeptember 1-étől kezdődően meghirdették a National Year of Reading-et, több mint másfél éve újra meg újra feltűnik a hazai kulturális sajtóban. E sorok írásának óráiban (szeptember elején) még csak remélni lehet, hogy a címet záró kérdőjel az októberi megjelenés napjaiban már felkiáltójellé változik. Vagyis időközben végre megszületik az a kormányzati szintű döntés, valamint a hozzárendelt költségvetés, amellyel 2001. január 22-én, a Himnusz megírásának 178. évfordulóján a magyar társadalom egészét megmozgató, a „kiművelt emberfők” számát gyarapító, a helyi és országos oktatás- és művelődéspolitikai felelősségét tudatosító mozgalom elindulhat a maga egyelőre másfél évesre tervezett útján.

Egyesült Királyság

A kezdőmondatban szándékosan idéztem az eredeti angol formulát: National Year of Reading. Igaz, számukra a nemzeti egyúttal az országot is jelenti, de fontos tudnunk, hogy ott nem félnek ettől a szótól, sőt a célkitűzések részletesebb kifejtésénél visszatérően egy műveltebb nemzet, ország kialakításának szükségességéről szólnak, hogy minél többen és pontosabban láthassák a 21. századba vezető utakat. Mi pedig csak egyetértően csatlakozhatunk hozzájuk s azokhoz a saját vezető politikusainkhoz, akik szerint döntő fontosságú gazdasági felemelkedésünk szempontjából a külföldi befektetők számára a jól képzett, tanulékony munkaerő, mert olcsóbb betanított munkáskezetőlünk keletre mindig bőségesen és gyorsan találnak majd.

Elsőként nyomatékosítanunk kell, hogy a címben jelzett akciósorozatot az angol kormányzat a Nemzeti Művelődési Stratégia (National Literacy Strategy) részeként indította útjára, tehát nem elszigetelt, egyszeri kampányhoz adta nevét Tony Blair miniszterelnök, hanem átfogó, több elemű, részleteiben 5 évenként ismételtető mozgalmat építettek fel.

Rövidre fogott ismertetőnkben természetesen csak szubjektíven kiragadott részletekkel szolgálhatunk, s a bővebb tájékozódást igénylőket a Könyvtári Intézet Szakkönyvtárába irányíthatjuk (OSZK VIII. emelet). Elsőként a program alapos előkészítését (9 hónap állt a szervezők rendelkezésére), majd nyitottságát (minden javaslatot feltettek egy weboldalra), jól átgondolt időbeli tagoltságát és a jelentős kormányzati (kereskedelmi), pénzügyi támogatást kell említenünk.

A program meghirdetői nem a könyvet, hanem az olvasást, a tevékenységet helyezték középpontba, s vallották, hogy a leghatékonyabb propagandát a történeteket mesélő ember jelenti.

Amint már említettük, az időbeli keretet az iskolaév (1998. szeptember 1–1999. szeptember 1.) alkotta. Havonta más-más tevékenység állt az országos propaganda középpontjában:

szeptember	mesemondás
október	költészet
november	könyvek a legkisebbeknek
december	színház, dramatizált olvasmányok
január	művek a képernyőn
február	információszerzés, internet
március	olvassunk a sportról!
április	dalok, énekelt versek
május	vizuális kultúra, a betűk nélküli olvasás
június	olvasmányok kiránduláshoz, utazáshoz, szabadságon
július	napilapok, hetilapok, folyóiratok
augusztus	a jövő

De essék szó végre a pénzről is! (Az említésre kerülő összegeket tessék legalább 400-zal szorozni!)

Egy kereskedelmi cég 6 millió fontot ajánlott fel a legkisebbeknek szánt könyvek beszerzésére. Minden 9 hónapos, bizonyos egészségügyi vizsgálaton megjelenő gyerek szülei könyvcsomagot kaptak két éven keresztül, a kulturális kormányzat 2 millió fonttal a közkönyvtárak fejlesztését támogatta közvetlenül, illetve 1 millió fontot a különböző pályázatok finanszírozására fordított. (Az igények persze a fenti összeg tizenkétszeresét is meghaladták.)

Saját helyzetünk pontosabb megítélését segítjük, ha jelezzük, hogy az Egyesült Királyság felnőtt lakosságának 60%-a könyvtárhasználó (nálunk 17%) és 30%-a havonta legalább egyszer kölcsönöz is.

Sokféle forrásból támogatták a kortárs angol irodalom hatékony képviselőit (írók személyes meghívásával, műveik kedvezményes beszerzésével) a közoktatás és a közkönyvtári rendszer egészében. Az akciók centrumában többnyire a gyerekek álltak, de nem feledkeztek meg a nemzeti kisebbségek, a kórházak és a börtönök könyvtári ellátásáról sem. A közszolgálati média rendszeresen és tudatosan nagy népszerűséggel rendelkező sportolók, színészek, közéleti személyiségek célzott szerepeltetésével állt a programot támogatók sorába, beszéltette őket jelentős olvasmányélményeikről, a tanulás fontosságáról, a kultúra családot, országot, emberiséget megtartó, összefogó erejéről. Végül említsük meg a posta sajátos reakcióját. Jelentős összeget áldoztak az írást és olvasást fejlesztő tanfolyamokra, mondván, sokkal drágább lenne, ha a postai dolgozóknak kellene az úrlapok, a nyomtatványok kitöltésében egyénenként segítséget nyújtani a betűvetéssel nem boldogulók számára. Mindent összefoglalva: merték vállalni – a nálunk évtizedek óta szegénylősen elhallgatott, elfelejtett – olvasó nemzeté válás célkitűzését, az olvasásfejlesztés

országos programmá emelését. (A fentieket a Reading Today 1999. márciusi számában, a National Statistics Britain 2000 című kiadványban olvastam, illetve a Könyvfesztiválon, 2000. április 22-én Liz Attenborough előadásán hallottam, aki az említett akcióorozat programigazgatója volt.)

Észtország

Az észti kormány nem sokat késlekedett, és már 1998 októberében döntést hozott egy hasonló rendezvénysorozat meghirdetéséről – mesélte Keszthelyen 2000. július 3-án, egy konferencia szünetében Pandis Meeli, az Észti Olvasástársaság elnöke, a Tallinni Egyetem Pedagógiai Tanszékének docense. „Az Észti Könyv Éve 2000. április 23-2001. április 23.” áll a programfüzet fejlécén, s a nyitott könyvet asszociáló nonfiguratív logo alatt egy kisbetűs közlés: 475 éve jelent meg az első észti nyelvű nyomtatott könyv. Miért pont április 23-án, kérdem mosolyogva (ez nálunk Béla napja) a régi kedves ismerőst. A XVII. század derekán (a pontos évszámot elfelejtettem) ezen a napon az észti seregek egy ütközetben emlékezetes győzelmet arattak a német hódítókkal szemben. Aztán a programot olvasgatva mind erősebb bennem a gondolattársítás: egy népről biztosan tudjuk, hogy 2000 éven át nem volt országa, de volt egy könyve, s ez megőrizte az összetartozás, a közös történelem tudatát. A könyv megtartotta a népet, a nemzetet, újra létezik Izráel! Valami hasonlót éltek, élnek át észti testvéreink az utóbbi években, hiszen az orosz megszállás kezdetén nemcsak emberek százezreit deportálták Szibériába, Kazahsztánba, de módszereken megsemmisítették az észti nyelvű könyvek jelentős részét is. „A könyvek szerepe Észtország fejlődésében” az első konferencia címe, melyet már idén áprilisban meg is tartottak, s egy év múlva a „Betiltott és cenzúrázott könyvek Észtországban” című, ugyancsak Tartuban rendezendő kiállítással ér véget a köztársasági elnök, Lennart Meri fővédnöki szerepvállalásával is nyomatékosított eseménysorozat.

Havonta 3–6 rendezvényt szerveznek: a legrégebb, a legszebb, a legújabb, a gyermekeknek szóló könyvek, illetve karikatúrák és illusztrációk kiállításai, szemináriumok; konferenciák a könyvtárak kultúrárt gazdagító, megőrző, közvetítő szerepéről, a nemzeti bibliográfia helyzetéről a gyors társadalmi, technikai változások közepette; de lesz még Ex-libris és Biblia kiállítás, a regény pályázat eredményhirdetése, vita a népszerű könyvekről, megszervezik a családok könyvnapját és persze önálló rendezvényt az internetről, s ha a tervek tényleg valóra váltak, akkor július végén az Észti Könyvtárosok Egyesülete olvasótábort is összetaborzott. Lesz még találkozó a bibliofilek és könyvtárberendezők, a helytörténeti gyűjtemények kezelői és az irodalomtudósok, az egyházi és tankönyvkiadók számára is.

Végül tanulságos olvasmány a programfüzet hátlapján, az észti könyvkiadás történetének rövid összefoglalása után, a támogató szervezetek, intézmények felsorolása előtt a Szervező Bizottság munkáját folyamatosan segítő

- a) kiadói,
- b) könyvterjesztői,
- c) kutatói

albizottságok elnökeinek neveit telefon-, faxszámaikkal és e-mail címeikkel együtt látni.

Másfél éves előkészítő munka után, tagolt szereposztásban, de összehangolt csapatmunkával teszik a könyvet az ország, a nemzet asztalára. (Egy-egy társrendezvényt még Finnországban és Litvániában is szerveznek, jelezvén a kultúra, az olvasás határokat könnyedén átlépő erejét.)

És Magyarországon?

Ahol a 18 év felettiek tizede életében – saját bevallása szerint – még nem olvasott el egyetlen könyvet sem, 27% még sohasem járt könyvtárban, s a Terestyéni Tamás által végzett egzakt szociológiai vizsgálatok eredményei szerint a felnőtt népesség negyede, ötöde a funkcionális frásztudatlanság valamely fokozatába sorolható. Vagy egy egészen más aspektusból: a tizenévesek legkedvesebb időtöltése három évtizede még az olvasás volt, húsz éve már csak a rangsor 6. helyén állt ez a tevékenység (a játék, a sport, a társas együttlétek, a tv stb. után), manapság viszont a 26 tételből álló lista 12. lépcsőfokára esett vissza az írott, nyomtatott szavakkal való bíbelődés. Mellékállás és különórák, felbomló családok és növekvő médiakínálat, számítógépes játékok és csellengő, kulcsos gyerekek! Ki fogja kézen őket, ki ér rá beszélgetni velük, ki hallgatja meg aktuális konfliktusaikat, és kitől hallhatják meg a család, a falu, az országrész (= a nemzet?) közeli múltját, ami még nincs, és mert annyira személyes, sohasem lesz a tankönyvekben?

A funkcionális analfabetizmus eseteit sorolva rendre megfélemezünk azokról az országunkból kiszorult, de a nemzethez az anyanyelv, a közös történelem és kultúra okán szorosan kötődő testvéreinkről, akik még asztalnál, ágyban, kertben, ólban igen, de iskolában, munkahelyen, templomban, üzletben már nem használhatják édesanyjuk nyelvét. (Ők sohasem hagyták el az országot, csak az ország hagyta el őket.) Az állam nyelvén bizonyára tudnak és szoktak írni, olvasni, de a nyomtatott magyar szó már használhatatlan számukra. Arányukat csak becsülhetjük: több százezer, esetleg millió? Stratégiai tervekre, hosszútávú gondolkodásra van szükség (nem csak Angliában)!

Most egy könnyed fordulattal akár fel is oldhatnánk a jelzett feladatokból következő feszültséget. Van már Olvasás Éve! Hiszen az NKA egésze meghirdette, s csupán a Könyvtári Kollégium több mint 20 millió forintot osztott szét a pályázatot benyújtók között. A 3K teljes terjedelmét igénybe venné, ha csupán a megyei könyvtárakból a fenti hívó szóra érkezett terveket, ötleteket felsorolnánk. Nem tehetjük! Marad a szinte véletlenszerű, többnyire 1-1 millió forint körüli összeggel támogatott programok közötti tallózás, bizonyos kezdeményezések felvillantása. Konferenciák, író–olvasó találkozók, bemutató foglalkozások, vetélkedők, pályázatok – ezek a leggyakoribb formák. De micsoda gazdagság! Külön dicséretes, hogy legtöbbször a megye egészét érintő tervekkel jelentkeztek, s a könyvtárosokon kívül a gyerekeket, az ifjakat, pedagógusokat, szülőket és a helyi média munkatársait várják rendezvényeikre. „Szó és kép” (Az irodalom és a média kapcsolata) lesz például Békéscsabán az egyik konferencia témája. Boldizsár Ildikó mesekutató szinte egész évben járja az országot, hogy elvarázsolja a résztvevőket, s mind többen érezzék a mesemondás, -hallgatás gyönyörűségét.

Kéthetente családi estéket szerveznek Szekszárdon, hogy a beszélgetés, a történetek mesélése újra visszakerüljön az otthonok szokásrendjébe. „Olvastok-e

minden nap? Olvassatok minden nap!” címmel hirdet az egész megyére kiterjedő vetélkedősorozatot a gyermekek számára a Verseghy Ferenc Könyvtár, de jut erejük még szülői értekezletek szervezésére is.

Biblioterápiás tréning gyermekkönyvtárosok számára, könyvtár- és olvasás-centrikus konferencia polgármesterek részére, információs technológiai továbbképzés (30 órában) könyvtárosoknak – olvasható többek között a Pest Megyei Könyvtár pályázatában.

*„Minden nemzet, mely elmúlt kora
emlékezetét semmivé teszi, vagy
semmivé lenni hagyja, saját
nemzeti életét gyilkolja meg”*

Kölcseyt idézve indítja például pályázatát a Devecseri Városi Könyvtár, ahol egyebek mellett az 1848-as vonatkozású helytörténeti könyv kiadásához kértek segítséget, majd megemlékezést tartanak az 1943 februárjában elpusztult 2. magyar hadsereg 150 ezer főnyi áldozatáról, de közben folyamatosan építik a jövőt, amikor a 10–18 éves korosztályok számára olvasásra buzdító rejtvénypályázat szervezését is tervezik. A Várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár „Így írunk mi” című vers, novella, dráma és irodalmi publicisztikai műfajokban várja a 14–20 évesek pályaműveit, s ennek már évtizedes hagyománya van, amit a helyi gimnázium irodalmi színpadának eddigi előadásai hitelesítenek, illetve a legjobb művekből készült két tetemnyi válogatás ugyancsak bizonyít.

Más vonatkozásban újszerű a tatabányai kollégák kezdeményezése, akik a „Vág–Duna–Ipoly Eurorégió” határokon átnyúló „Olvasás és nemzeti identitás” című továbbképző konferenciasorozattal kívánnak segítő kezet nyújtani a Szlovákiában élő kollégáknak. Méltánytalan lenne azonban, ha a dr. Nagyné Kováts Lenke aláírásával Debrecenből érkezett, a megye egészét megmozgató rendkívül gazdag programjainak (Szabó Magda, Lázár Ervin, Görömbei András, Komáromy Gabriella, Dinnyés József, Kobzos Kiss Tamás stb. szerepléseivel erősített) az erdélyi és a kárpátaljai kapcsolatokat is továbbépítő szándékát nem jeleznék a fentiekkel egy sorban („Magyarként Európában”).

Az ország egyik legkisebb megyéjéből (Heves) ugyancsak nagyszerű, a potenciális könyvtárlátogató népesség minden rétegét megérintő programokat készítettek: meseórák óvodásoknak, szépolvasási verseny, olvasónapló, rajzpályázat kedvenc olvasmányok alapján, szellemi akadályverseny családoknak, híres személyiségek vallanak maradandó olvasmányélményeikről, könyvestúrák – túravezető könyvek, tollforgató (mese- és novellaíró verseny).

Ezúton is baráti szeretettel kérem a Kecskeméti Katona József Könyvtár illetékeit, hogy két pályázat összeállítása közben szakítsanak 2-3 napot egy önálló beszámoló megírására, mi mindent tettek az elmúlt 25 évben a Kincskeresők Egyesületének életre hívásával, működtetésével! Most ezt folytatva tovább gazdagítják ötlettárukat, megszervezve az öt részes Kincsestár című könyvtári játéksorozatot. Nem szeretnék idegen tollakkal ékeskedni, ezért mindössze kulcsszavakat idézek, ismételten önálló publikációra biztatva a kedves kolleginákat. 1992 óta könyvtárunk meseországi barangolásra hívja a 6–14 éveseket (Meseország, Tál-tospróba, Kincses tarisznya, Könyvtársasjáték, Kincskeresők). Minden fázist a já-

tékosság, az öntevékenység és a versenyszellem, a vetélkedés jellemez. Feladat, kihívás, varázslat, szórakozás – és közben mennyi mindent tanultak meg eleink bölcsességéből, a könyvek kedvcsináló és felettébb hasznos forgatásáról, a könyvtárak szinte kimeríthetetlen „tudás-forrásából”!

Közvetett megjegyzésként hadd hívjam fel az olvasó figyelmét a Magyar Nemzetben 2000. július 1-én megjelent, Zentai Péter László által írott cikkre, amelyben a könyvtáron kívüli ötletek, tervek garmadájával segíti a majdani Szervező Bizottság munkáját. (Angol példa: az olvasás éve, 32. p.)

Ízelítőül talán ennyi elegendő! Van tehát elképzelés és tenniakarás, feladat és vállalkozó, de – angol módra – pénzre meg átfogó országos tervekre (National Literacy Strategy!), egyszerűbben szólva *költségvetéssel támogatott „Olvasás Évé”-re, kormányzati szintű döntésre* igenis szükségünk van, ha tanulékony, versenyképes munkaerőből, öntudatos, kultúráját őrző és folyamatosan továbbépítő polgárok sokaságából álló országgént kívánunk az új Európa integráns részévé válni.

Záróakkordként hadd vilantsak fel egy képet. Egykori tanítványom, barátom, Mikulás Gábor augusztusban meglepett egy plakáttal, melyet azóta hivatali szobám ajtajának belső oldalára ragasztottam. Égszínkék mezőben, cse-resznyevirág-rózsaszín kosztümös fiatalasszony ülében fehérruhás leányka, könyvvel a kezében. Mindenki mosolyog, és körben a félreismer tetetlen japán frásjlek sokasága!

A plakát az ottani könyvtárostanárok éves közgyűlését hirdeti: számítógép és hipertext, multimédia és internet, „high-tech” – de az alap, az indulás az anyaöl, a derű, a szülőhöz simulva mesét hallgató, a szülővel, a felnőtellel együtt olvasó gyerek. A kettő csak együtt megy! Ők bizonyára ezt tapasztalták!

Nagy Attila

Szociológiai szaktájékoztató számítógépes adatbázisok segítségével a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban

A „Szociológiai Információ”

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában működő szociológiai olvasóterem szolgáltatásai közé tartozik a szaktájékoztató, mely legtöbbször számítógépes adatbázisok segítségével történik. A tájékoztató menetének bemutatásával, az olvasói kérések teljesítése során felmerülő nehézségekkel kapcsolatos tapasztalataink – pl. hogyan „fordítsuk le” a kérést az adatbázis tárgyszó-nyelvére –, illetve a visszatérően előforduló, leggyakoribb keresések ismertetésével azoknak a könyvtáros kollégáknak szeretnénk segíteni, akiknek olvasószolgálati tevékenységük során – esetleg csak alkalmanként – szociológiai, társadalomtudományi témában kell tájékoztatót nyújtaniuk.

Munkánk során mind magyar, mind idegen nyelvű szakirodalomra vonatkozó kérésekkel találkozunk: ennek megfelelően választunk a helyben készült két szociológiai adatbázis, illetve a könyvtár által megrendelt, CD-ROM-on megjelenő külföldi – egy angol¹ és egy német nyelvű² – adatbázisok közül. (Ha mindez nem vezet eredményhez, esetenként az interneten való keresést javasoljuk az olvasónak. Oktatási, nevelési, illetve szociálpszichológiai kérdésekben sokszor nyújtott már segítséget például az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum által készített „Pedagógiai Adatbázis”.³)

A leggyakrabban az általunk készített – és folyamatosan frissített – magyar vonatkozású szociológiai szakirodalmat feldolgozó adatbázist használjuk. (A másik adatbázis építése – melynek célja a könyvtár állományában szereplő, idegen nyelvű szociológiai könyvek analitikus feltárása – átmenetileg szünetel.)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Dokumentációs Osztálya 1972-től évente jelentette meg nyomtatásban a „Szociológiai Információ” c. bibliográfiát. 1987-ben indult a számítógépes adatbázis építése, mely azóta is folyamatosan bővül. Ennek az adatbázisnak az alapján készül az utóbbi években az évente kétszer megjelenő kiadvány: „Szociológiai Információ. A magyar és magyar vonat-

1 Sociological Abstracts. *SilverPlatter International N. V.*

2 WISO. Wirtschafts- und Sozialwissenschaften. *IuK Rieth GmbH, Freiburg – German Business Information, München – Informationszentrum Sozialwissenschaften, Bonn.*

3 Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) *Pedagógiai Adatbázisa (PAD)* tartalmazza 1989-től a Magyar Pedagógiai Irodalom c. nemzeti szakbibliográfia teljes anyagát, valamint az OPKM-ben feldolgozott idegen nyelvű szakkönyvek és válogatott folyóiratcikkek adatait. Interneten elérhető: <http://www.sztaki.hu/db/opkm>

kozású szociológiai irodalom bibliográfiája CD-ROM-on”⁴. A legutóbb – 2000 nyarán – megjelent CD-ROM a magyar és magyar vonatkozású külföldi szociológiai irodalom válogatott anyagát tartalmazza 1977-től 2000-ig. A lemezen szereplő több mint 74 000 bibliográfiai tétel (folyóiratcikk, cikksorozat, monográfia, tanulmánykötet és többkötetes könyv) minden lényeges adata alapján visszakereshető. Lehetőség van a folyóiratokban közölt viták felgöngyölítésére, az egyes könyvekhez tartozó könyvismertetések megkeresésére is. Az analitikusan feldolgozott tanulmánykötetek egyes tanulmányai, valamint a cikksorozatokhoz vagy folyóiratok tematikus számaihoz tartozó cikkek adatai szintén visszakereshetők.

A „Szociológiai Információ” tematikus szerkezetét annak idején (1972-ben) az „UNESCO International Bibliography of Social Sciences. Sociology” sorozatához igazították szerkesztői. A pontos keresést a részletezőbb fogalmakat leíró – java-részt teauruszba rendezett – tárgyszavak teszik lehetővé. A tárgyszórendszer sa-ját, folyamatos fejlesztés eredménye.

Az adatbázisban szereplő dokumentumok legnagyobb része megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában.

A számítógépes adatbázisokat használó olvasók

A FSZEK Szociológiai Dokumentációs Osztályának két munkatársa 1996–1997-ben felmérést végeztek⁵, melynek célja annak feltérképezése volt, hogy va-lójában kik is – főleg foglalkozásukra és lakóhelyükre nézve – a szociológiai ol-vasóterem látogatói, illetve a szociológiai könyvek olvasói (kölsönzői). A kér-dőíves felmérésből kiderült, hogy az olvasóterembe betérők több mint 80%-a főiskolás vagy egyetemista (nagyjából fele-fele megoszlásban szociológia szakos, ill. egyéb hallgató), a fennmaradó rész pedig elsősorban szociológusokból (kb. 9%), másodsorban egyéb értelmiségiekből áll (kb. 5%). Elvértve középiskolások vagy „egyéb” foglalkozásúak is használják az olvasótermet.

A főiskolások és egyetemisták nagy arányából következik, hogy az olvasóterem forgalmának alakulása észrevehetően igazodik a felsőoktatási szemeszterek ritmusához. Az olvasóterem zsúfoltsága a szorgalmi időszak végén és vizsgaidő-szakban a legnagyobb. A számítógépes adatbázisban való keresések száma azon-ban leginkább áprilisban és novemberben ugrik meg: ez a szemináriumi dolgo-zatok, diplomamunkák leadási határidejével függ össze (és azzal, hogy sokan csak az utolsó pillanatban fognak hozzá a szakirodalom-gyűjtéshez).

A fent említett felmérésből az is kiderült, hogy az olvasóterem látogatói többnyire rendelkeznek – állandó vagy ideiglenes – budapesti lakhellyel (66,8%), illetve oktatási intézményen vagy munkahelyen keresztül kötődnek a fővároshoz (78,8%).

Olvasóink életkorát tekintve elmondható – bár a felmérés eredményeit közlő tanulmány erre nem tér ki – hogy jelentős részük főiskolás/egyetemista korú (18–25 éves); bár érdemes megemlíteni, hogy számos „felnőtt korú” olvasó is diákként

4 In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Arca-num Adatbázis, Budapest.

5 Bíró Józsefné–Pozsár István: A FSZEK szociológiai állományának használatáról és használóiról. Könyvtári Figyelő 7. (43.) 1997/3. 439–449. p.

veszi igénybe az olvasóterem szolgáltatásait: ők különböző, munka mellett is végezhető képzési formában (továbbképzés, átképzés, posztgraduális képzés, PhD-képzés stb.) vesznek részt.

Az olvasókötődése Budapesthez, valamint viszonylag fiatalok hatása érdeklődési körükben is megfigyelhető. A számítógépes adatbázisokban való tematikus keresések során szembetűnő – erre a későbbiekben még részletesebben visszatérünk –, hogy gyakran választanak Budapesttel, illetve a fiatalok sajátos problémáival kapcsolatos témát szak- vagy szemináriumi dolgozataikhoz, referátumaikhoz.

Téma szerinti keresés a számítógépes adatbázisokban

A tematikus keresésben segítségünket kérő olvasók által megfogalmazott kérdések sokszor csak némi pontosítás, szűkítés, illetve átfogalmazás után nyernek olyan formát, mely már „lefordítható az adatbázis nyelvére”.

A leggyakrabban előforduló probléma, hogy a kérdés túlságosan általános, körvonalazatlan, pl.: „a cigányságról keresek valamit”; „a reklámról írom a szakdolgozatomat”; vagy esetleg: „referátumot kell tartanom *valamilyen* szociológiai témából”. Ilyen és ehhez hasonló esetekben elengedhetetlen, hogy a témát szűkítsük: ennek szükségszerűségét azonban sokszor csak úgy lehet a pontatlan kérdés megfogalmazójában tudatosítani, hogy – pl. a fent említett első esetre visszatérve – elé tárjuk a majd 2000 bibliográfiai tételt tartalmazó, „A cigányság helyzete” c. témakört. Ez általában megteszi hatását, és sikerül – az olvasóval történő megbeszélést és egyeztetést követően – kellően leszűkített, áttekinthető elemszámú találati halmazt létrehozunk (pl. „cigány nők oktatási helyzete”; „a cigányság története a XX. században”; stb.).

Olyan esetekben is nehézséget okozhat a kérést tárgyszavakban megfogalmazni – és az adatbázisból lekeresni –, ha az olvasó által keresett téma jól körülhatárolt. Először is meg kell vizsgálnunk, hogy a témát fedí-e egyetlen tárgyszó vagy több tárgyszót kell valamilyen módon kombinálnunk. Hasonlóan a legtöbb számítógépes adatbázisban – vagy az interneten – való kereséshez elsősorban három műveletet alkalmazhatunk (erre a „*Szociológiai Információ*” CD-ROM változatán is lehetőség van): leggyakrabban a szorzás („és”; „AND”), az összeadás („vagy”; „OR”) és a kivonás („nem”; „NOT”) műveletét.

A fenti alpműveleteket tartalmazó kereső-kifejezésekből zárójelek segítségével összetett kereső-kifejezéseket alkothatunk a matematikában használatos zárójeles kifejezések logikáját követve.

A műveletek közül leggyakrabban a szorzást, tehát a logikai „és”-t használjuk. Ennek során az általunk keresett tárgyszavakat tartalmazó tételek halmazainak metszetét keressük; más szóval az adatbázis azon tételeinek halmazát szeretnénk megkapni, melyekben az általunk keresett két tárgyszó egyike és másika is megtalálható. (Például ha az olvasó a budapesti hajléktalanokról szóló szakirodalomra kíváncsi, akkor a „hajléktalanok” tárgyszót és a „Budapest” tárgyszót egyaránt tartalmazó tételek halmazát kell lekeresnünk, s ebben a szorzás művelete lehet segítségünkre.

Ha két halmaz unióját szeretnénk megkapni, a logikai „vagy”-műveletet (összeadás) kell alkalmaznunk. Ilyenkor azokat a tételeket keressük, melyekben az általunk megadott két tárgyszó legalább egyike vagy másika szerepel, esetleg mindkettő. Pé-

dául egy olvasó keresi mind a hajdani NDK-ról, mind pedig a hajdani NSZK-ról szóló tanulmányokat: ekkor a két tárgyszót az összeadás műveletével összekapcsolva olyan halmazt kapunk, melyben szerepel az összes NDK-ról és NSZK-ról szóló tétel (köztük valószínűleg olyanok is, melyekben mindkét tárgyszó előfordul). Ha tehát a két tárgyszót tartalmazó tételeket egymás után, külön-külön halmazt képezve keressük le, elképzelhető, hogy lennének olyanok, amelyek mindkét halmazban is felbukkannának, ezek ismételt átnézése feleslegesen vonna el időt: ennek elkerülhetőségében rejlik az összeadás műveletének gyakorlati jelentősége.

A kivonás műveletét viszonylag ritkábban (és körülményesebben) használjuk, és akkor sem a kereső-kifejezés első megfogalmazásakor, hanem inkább a kapott találati halmaz (gyors) átnézését követően. A kivonás során azoknak a tételeknek a halmazát keressük, melyek tartalmazznak egy bizonyos tárgyszót, viszont *nem* tartalmazznak egy általunk meghatározott másik tárgyszót. Azért nem érdemes a kivonás műveletének alkalmazásával kezdeni, mert így értékes tételek szorulhatnak a találati halmazon kívülre. Ha például az olvasó a szlovákiai magyar kisebbség helyzetére kíváncsi, méghozzá az 1992-ben létrejött, önálló szlovák államiság időszakában, nem érdemes a kereső-kifejezést úgy megfogalmazni, hogy: [„magyarok /szlovákiai/” és „Szlovákia/1992-től/”] *de nem* [„Szlovákia/Csehszlovákia/”]. Így ugyanis a találati halmazban nem szerepelnének azok az átfogóbb művek, melyek egyaránt szólnak a szlovákiai magyar kisebbségről 1992 előtt és után. (Élég tehát csak annyi, hogy: „magyarok /szlovákiai/” és „Szlovákia/1992-től/”.) Érdemes viszont alkalmazni a kivonást abban az esetben, ha a találati halmaz áttekintése során kiderül, hogy pl. angol és német nyelvű cikk vagy könyv is szerepel a találati halmazban, az olvasó azonban csak magyarul és szlovákul olvas szakirodalmat. Ebben az esetben kiejthetjük a találati halmazból a német és angol nyelvű tételeket, nyelvi tárgyszó alkalmazásával: [„magyarok /szlovákiai/” és „Szlovákia/1992-től/”] *de nem* [angol vagy német].

Ha a tematikus keresésnél a problémát az okozza, hogy az olvasó által keresett téma nagyon speciális, akkor a célravezető módszer esetleg a „Cím szavai” vagy a „Kivonat szavai” szerinti keresés lehet. (Típusát tekintve a „*Szociológiai Információ*” egyértelműen bibliográfiai adatbázis – tartalmi kivonatokat nem tartalmaz –, de bizonyos esetekben, pl. ha a cím homályos vagy félreérthető, rövid kiegészítő annotációk könnyítik az eligazodást.) Így például, a tárgyszavak között nem szerepel ugyan a „szappanopera” vagy a „futballhuliganizmus” kifejezés, de ha valaki mégis kifejezetten ilyen témában keres szakirodalmat, a „Cím szavai” és a „Kivonat szavai” között találhat olyan kifejezéseket mint: „szappanopera”, „szappanoperák”, „szappanoperáról” vagy „futballhuliganizmusról”, „futballhuligánok”.

Az olvasók által gyakran keresett témák 1999-ben és 2000 első negyedében

Az olvasószolgálatban statisztikát vezetünk, melynek során az olvasók száma naponkénti alakulásának, az általuk használt hagyományos dokumentumok (könyvek, folyóiratok) számának, a számítógép-használat gyakoriságának megörökítése mellett feljegyzéseket készítünk az olvasói kérésre valamely adatbázisunkban lebonyolított keresésekről is. A keresés témáját általában a számítógépes adatbázis tárgyszórendszeréhez igazodó formában rögzítjük.

Az alábbiakban egy olyan összesítés alapján igyekszem az olvasóink körében legnépszerűbb témákat bemutatni, mely az imént említett olvasótermi statisztika 1999 januárjától 2000 márciusáig terjedő időszaka alapján készült (ez hozzávetőleg 1300 keresést jelent).

Megjegyzendő, hogy – noha az olvasók leggyakrabban téma szerint fogalmazzák meg kéréseiket, melyeket azután tárgyszavakra, ill. tárgyszó-kombinációkra kell fordítani –, nem ritka, hogy konkrét szerző vagy folyóirat szerint keresnek tanulmányokat, műveket. A vizsgált időszakban visszatérően keresett szerző volt a magyarok közül Ferge Zsuzsa, Hankiss Elemér, Jászi Oszkár. A külföldieknél egyértelműen Pierre Bourdieu vezetette a listát (a „róla szóló szakirodalom” kategóriában is ő bizonyult a legnépszerűbbnek).

A „Szociológiai Információ” hungarika szakbibliográfia; a benne szereplő tételek mintegy 15%-a idegen nyelvű, illetve rendelkezik idegen nyelvű tartalmi kivonattal. Az adatbázisban való keresés során lehetőség van arra is, hogy – kiegészítő szempontként – nyelv szerint is szűkítsük a találati halmazokat. Az említett időszakban mintegy 20 olyan keresést végeztünk, melynek során valamely téma idegen nyelvű szakirodalmának felkutatása volt a cél. Ez az idegen nyelv legtöbbször az angol, néhány esetben a német és a francia volt.

A tárgyszó szerinti keresések általában valamilyen nagyobb témakörhöz sorolhatóak. A témakörökön belül előfordulnak olyan – összetettebb – keresések is, amelyek időről-időre hasonló formában térnek vissza, de egy-egy téma népszerűségét a különböző megközelítések sokszínűsége is jelzi.

A legnépszerűbb témakörök a következők voltak:

- kisebbségek;
- tömegkommunikáció;
- család;
- nők;
- szociálpolitika;
- szegénység;
- szenvedélybetegségek;
- munkanélküliség;
- életmód;
- fiatalok.

A *kisebbségekkel* kapcsolatos keresések között leggyakoribbak a *cigánysággal* kapcsolatosak: pl. cigány gyermekek (problémáik, iskolai szereplésük, egészségi helyzetük); cigányság a munkaerőpiacon; a cigányság kultúrája, művelődése, oktatása, életmódja; a cigányság története. Viszonylag gyakran előfordul, hogy a kérés túlságosan differenciálatlan (a téma szakirodalmának gazdagságát illetően tájékozatlan olvasó – lásd a fenti példát –, „a cigányságról” általában keres valamit). Ilyenkor vagy átfogó, ill. bevezető műveket ajánlhatunk, vagy pontosítanunk kell a keresést. Olykor azonban nagyon is céltudatosan megfogalmazott kérésekkel találkozunk a témában: egyik olvasónk például a cigányság parazitológiai helyzetéről, azon belül is a tetvességről és a többségi társadalom ezzel kapcsolatos előítéleteiről szóló szakirodalmat keresett. A kérést nehéz volt tárgyszavakra fordítani; a „Cím szavai”/„Kivonat szavai”-módszer is csupán egyetlen tételt eredményezett. (Végül a cigányság egészségi helyzetére vonatkozó tanulmányok át-

tekintése során jutottunk némi eredményre. Az mindenesetre bebizonyosodott, hogy „a probléma valóban létezik”. Olvasónk a szakirodalom áttekintése során utalásokat talált például arra, hogy Magyarországon az utóbbi évszázadok során többször előfordult, hogy cigány emberek csoportjait erőszakos „féregtelenítés”-nek vetették alá, melynek során lányokat–asszonyokat szégyenítettek meg azért, hogy tettség ürügyén kopaszra nyírták őket.)

A Magyarországon élő nemzeti kisebbségekkel, a zsidósággal, a határon túli magyarsággal kapcsolatos keresések szintén gyakoriak. „Dívatos”-nak számítanak a menekültekkel, bevándorlókkal kapcsolatos témák: pl. „kínaiak Magyarországon”, „muzulmánok Európában”, „afgán menekültek Budapesten”, „illegális bevándorlás”.

(Kisebbségeken természetesen nem csak nemzeti vagy etnikai kisebbségeket érthetünk: az olvasói kérések között is szerepel időnként pl. a „kisebbségek általában” téma.)

A kisebbségek után a második legkeresettebb témakör a *tömegkommunikáció* (és a *reklám*). A témát általában két szempontból közelítik meg olvasóink. Egyfelől azt kívánják vizsgálni, hogy egyes társadalmi csoportok hogyan jelennek meg a tömegkommunikációban (reklámokban). Leggyakrabban a nők, női szerepek megjelenítésére kíváncsiak: pl. „nők a reklámokban”, „női szerepek napjaink bulvársajtójában”. Bizonyos foglalkozási csoportok bemutatására vonatkozó kérésekkel is találkozunk, pl.: „a rendőrség a sajtóban”, „a Vám- és Pénzügyőrség a televízióban”.

Másfelől a tömegkommunikációs fogyasztási szokásokra, illetve a tömegkommunikáció hatásaira irányulnak a keresések. A legtöbbször visszatérő kérdés ezen belül: a televíziózás (illetve a televízióban látható erőszak) hatása a gyermekekre. Ennek a – manapság nagy társadalmi érdeklődéssel kísért – témának szerencsére egyre bővül a magyar nyelvű szakirodalma.

A reklámok hatásaira is sokan kíváncsiak. Ezzel kapcsolatban a legtöbb fejtőrést és utánajárást annak az olvasónak a kérése okozta, aki egészen pontosan arra vonatkozó szakirodalmat keresett, hogy a reklámokban szereplő állatok milyen hatást váltanak ki a reklámok befogadójában, és milyen módon ösztönzik vásárlásra a megcélzott fogyasztói csoportot. Olvasónknak, miután áttekintette a témához kapcsolódni látszó szakirodalmat, arra a következtetésre kellett jutnia, hogy – legalábbis hazai viszonylatban – úttörő vállalkozásba fogott...

A jelenlegi társadalmi folyamatok ismeretében nem meglepő, hogy sokan foglalkoznak a *családdal*, a családi élet változásaival, a gyermekvállalással kapcsolatos témával.

Gyakoriságuk miatt kiemelhetőek azok a keresések, melyek a házasságra (vagy ennek alternatíváira), a párkapcsolatok típusaira, a homoszexualitás társadalmi megítélésére, illetve a válásra vonatkoznak. A családi élet alakulásának vizsgálatakor egyre inkább az érdeklődés középpontjába kerül a családon belüli – legtöbbször gyermekek és nők ellen irányuló – erőszak.

A kereséseken belül szembetűnő a *nőkkel* kapcsolatos témák nagy aránya. Ezeknek egy része a női szerep vizsgálatára irányul, pl.: „női szerepek a családban”, „anyaszerep különböző vallásokban”, illetve – mint azt már láttuk – „női szerepek megjelenítése a tömegkommunikációban”.

A nők helyzetének vizsgálata – különféle szempontú megközelítésben – képezi a témával kapcsolatos keresések másik nagy csoportját, pl.: „nők a közéletben”,

„nők a munkaerőpiacon”, „nők egészségi állapota”, „női bűnözés”, „nők gazdasági szerepvállalása”, „szülési szabadságról munkahelyre visszatérő nők” stb.

A *szociálpolitikával*, szociális gondoskodással kapcsolatos keresések gyakorisága nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy olvasóink jelentős része szociológia vagy szociálpolitika szakos, illetve szociálmunkás-képzésben részt vevő hallgató; esetleg szociális területen dolgozó szakember.

A legtöbb keresést a család- és a gyermekvédelem témakörében bonyolítjuk le. Jellemzően a családsegítő szolgálat intézményrendszerét, a gyermekvédelemmel foglalkozó szervezetek tevékenységét, az állami gondozás különböző formáit bemutató szakirodalmat keresik olvasóink.

Diplomamunkájukban, szemináriumi dolgozatukban sokan történeti megközelítésben kívánják bemutatni a szociálpolitika egyes területeit, pl.: „a szegénygondozás az 1920–1930-as években”, „a segélyezés, a szociális juttatások története”, „a szociálpolitika Magyarországon 1945 után”.

A *szegénység* témakörén belül a vizsgált időszakban a koldusokra és hajléktalanságra vonatkozó keresések domináltak. Az utóbbi esetben a differenciálatlanság jellemezte az olvasók kéréseit: azaz, legtöbbször egyszerűen csak „a hajléktalanság”-ról szerettek volna szakirodalmat. Néhányan történeti szempontból kívánták vizsgálni a témát (pl.: „hajléktalanság Magyarországon 1980–1990 között”, „a hajléktalanságok ellátó intézményrendszer kialakulása”).

A *szenvedélybetegségekre* vonatkozó keresések közül a kábítószerrel kapcsolatos témák tekinthetők a „legdivatosabb”-nak. A keresések egy része egyes társadalmi csoportok droghelyzetére vonatkozik („drog különböző életkori csoportoknál”, „budapesti droghelyzet”, „a családok droghelyzete”), de visszatérően előfordulnak drogprevencióval, illetve kábítószerfüggők gyógyításával kapcsolatos kérések is.

Az alkoholizmus mint téma a kábítószerhez képest jóval kisebb népszerűségnek örvend olvasóink körében. A dohányzás áll a harmadik helyen.

A *munkanélküliség* és a foglalkoztatáspolitikai szakirodalmát keresők részben egyes csoportok munkaerő-piaci helyzetére kíváncsiak (pl.: „a cigányság foglalkoztatottsága”, „pályakezdő munkanélküliek”); másrészt pedig a munkanélküliség orvoslására irányuló stratégiákra (pl.: „munkanélküliek átképzése”, „közmunka”, „foglalkozási rehabilitáció”).

Az *életmóddal* kapcsolatos témák közül az alternatív életstílusok (pl.: „hippik”, „beat-nemzedék”), a szabadidő-felhasználás (pl.: „üdülés”, „a szórakozás szociológiája”) és a fogyasztói magatartás alakulása („bevásárlóközpontok”, „táplálkozási szokások az anyagi helyzet függvényében”) emelhetők ki.

Olvasóink összetételének bemutatásakor láthattuk, hogy jó részük valamely felsőoktatási intézmény hallgatója, s ebből következően a fiatalabb korosztályhoz tartozik. Talán ezzel is összefügg a *fiatalokkal* kapcsolatos keresések gyakorisága (s ezzel szemben az idősekkel kapcsolatosak viszonylag ritka előfordulása). Szinte az összes népszerű téma előfordul az ifjúságra vonatkoztatva, pl.: „fiatal nők egészségi állapota”, „fiatalok drogfogyasztása”, „ifjúsági munkanélküliség”, „fiatalok és szabadidő” stb.

Végezetül érdemes megemlíteni még néhány témát, melyek a keresés gyakoriságát tekintve némileg elmaradnak ugyan az előbbieken felsoroltaknál, mégis visszatérőnek és jellemzőnek tekinthetők:

- a *szociálpszichológia* témaköréből főleg egyes fogalmak, fogalomkörök – leggyakrabban az agresszió, a sztereotípiá, a szocializáció, az előítéletek és a csoportjelenségek – szakirodalmát keresik olvasóink;
- az *abortusszal* (mint társadalmi jelenséggel, valamint a jogi szabályozásával) kapcsolatban igen gyakran bonyolítottunk le kereséseket;
- a *vallással* kapcsolatban elsősorban a vallásgyakorlásra, valamint a szektákra, kiségyházakra vonatkozó keresések gyakoriak;
- az *egyenruhás testületek* közül általában a rendőrség szerepel a keresésekben (pl. „rendőrök és az öngyilkosság”, „rendőrök a közvélemény tükrében”, „rendőrök előítéletei az alkoholistákkal szemben”);
- a *lakáshelyzet*, lakáskörülmények témakörében a lakótelepek szociológiájára vonatkozó keresések emelhetők ki;
- a *sport* szociológiája – a keresések alapján legalábbis úgy tűnik – manapság egyet jelent a futball, azon belül is a huliganizmus szociológiájával („erőszak a lelátón”);
- kedvelt témává kezd válni a (*nagy*)*városi folklór* tanulmányozása (pl. graffitik, tetoválás);
- a *szimbólumok* különféle fajtái – státusszimbólumok, hatalmi szimbólumok, egyházi szimbólumok, nemzeti szimbólumok – visszatérő témának számítanak;
- a *korruptió* és a hálapénz általában differenciálatlanul szerepel a keresésekben;
- mind az *értelmi fogyatékosok*, mind a *mozgássérültek* társadalmi helyzete, problémái, rehabilitációja szintén olvasóink által rendszeresen keresett témának számít.

A FSZEK szociológiai olvasótermében folyó számítógépes szaktájékoztató bemutatásával azon könyvtáros kollégáinknak kívántunk elsősorban segítséget nyújtani, akik olvasószolgálati munkájuk során használják az általunk készített „Szociológiai Információ” c. CD-ROM-ot – vagy más, CD-n vagy az interneten keresztül elérhető – számítógépes adatbázist. Reméljük, hogy mind a keresések technikai lebonyolítását, mind pedig a témaválasztásban való segédkezést illetően tudunk ötletekkel szolgálni. (A CD-ROM megrendelhető könyvtárunkban a Budapest, Pf.: 487. 1371 címen; tel.: 318-6799.)

Balogh Lídia

Falusi olvasók könyvtárképe

Előadásom témáját úgy pontosítom, hogy **62 falusi olvasó könyvtárképe**. Azoké, akik az MKE Közkönyvtári Egyletének 1999. évi pályázatára beküldték írásaikat. Természetesen olyanok pályáztak elsősorban, akik szeretik és használják könyvtárukat, kötődnek hozzá, ezért elfogultságuk is érthető. Az általuk rajzolt kép az adott könyvtárra adott pillanatban jellemző, de a községi könyvtárak összességére nézve nem tekinthető sem átlagosnak, sem tipikusnak. A Közkönyvtári Egylet azt tudakolta, mit jelent a falun élőknek ma a könyvtár; hogyan vélekednek az olvasásról, a könyvtárról, mi vonzza őket, mit várnak tőle?

Az utóbbi tíz évben Magyarországon olyan jelentős társadalmi, gazdasági változások mentek végbe, melyek rövid idő alatt gyökeresen megváltoztatták az emberek életkörülményeit, életmódját; a szükségleteiket, igényeiket és lehetőségeiket. Természetesen érvényes ez a kultúrához és benne a könyvtárhoz fűződő viszonyaikra és elvárásaikra is. Különösen meghatározó jelentősége van a megnövekedett információszükségletnek, a tanulás és szakképzés anomáliáinak, a munkában töltött idő növekedésének, másoknál a munkanélküliségnek, az anyagi nehézségeknek és különbségeknek, a zaklatottságnak és bizonytalanságnak. Mindez azonban nem egyformán és egyenlő súllyal érinti a városban és a falun élőket. Jó lenne tudni, hogy a változások meddig jutottak le, tetten érhetők-e a falusi emberek könyvtári igényeiben, elvárásaiban. Empirikus vizsgálatokra lenne szükség tudatos mintavétellel és irányított kérdésekkel. A szakma erejéből és figyelméből azonban jelenleg elsősorban a városi olvasók igényeinek feltérképezésére futja.

A hetvenes–nyolcvanas évek olvasáskutatói zömmel szociológiai megközelítésű vizsgálódásait „*ma erőteljes közgazdasági és marketing szemlélet veszi át*” – mint azt Bartos Éva is megfigyelte a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros májusi számában¹. Ez azonban a szociológiai tényezők figyelmen kívül hagyásával nem hozhatósítható következtetéseket, a községi könyvtári ellátás tekintetében még kevésbé, mint a városiakban. Még akkor sem, ha a társadalmi körülmények és a felhasználói elvárások változásai nyomán változik a könyvtári rendszer, a szolgáltatások köre és jellege és az olvasók és a könyvtárosok viszonya is. A szükséges anyagi források hiánya azonban lassítja a folyamatokat, lekötí a könyvtárosok idejét, elszívja erejüket a problémák szakmai, tartalmi megoldásától.

Ez az előadás csupán arra vállalkozik, hogy a pályázók írásaiból kifejtse, milyen választ adtak volna, ha a szociológusok klasszikus nyitott mondatának befejezésére kérték volna őket: „*a könyvtár olyan hely...*”, „*a könyvtáros olyan személy...*” A mozaikokból összeálló képet szembesítem saját könyvtárosi tapasztalataimmal – és végül megpróbálok bizonyos tendenciákat megragadni a falusi könyvtárakra vonatkozóan.

A pályázatokról és a pályázókról

A nyílt, minden kötöttséget nélkülöző pályázatra 62 írás érkezett 35 település könyvtáráról (ez a falusi könyvtárak 1–1,5%-a). Csabdiból 13 diák, Pusztaszabolcsról 11 kollégista középiskolás, Csengersimáról 3, Kondorosról, Feldebrőről, Bogácsról, Lovasberényből 2-2, a többi helyről egy-egy pályázó mutatta be faluja könyvtárát. A legkisebb település (500 alatti lakosú) Terény, Kercseliget és Rinyaszentkirály volt, a legnagyobb Kondoros (6400), Sándorfalva (7600) és Vésztő (8300 lakosú). Működési feltételeik és szolgáltatásaik összehasonlítása nem lenne igazságos. A bemutatott könyvtárak a magyar közkönyvtárak valamennyi szervezeti formációját képviselték, a megbízási díjas könyvtárossal heti két alkalommal nyitva tartó kis könyvtártól az 1–3 főfoglalkozású könyvtárossal működő községi körzeti könyvtárig; s volt köztük néhány ÁMK, kettőt művelődési házhoz integráltak, egy egyesületi, egy pedig közhasznú társasági keretben működött. A pályázókat/használókat érthetően nem a szervezeti forma érdekelte, hanem a működési feltételek és a szolgáltatások, a nyitvatartási idő és a könyvtáros alkalmassága.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1998. évi statisztikája szerint² a magyar lakosság 36–38%-a él különböző nagyságú falvakban. Nem az itt élők száma csökkent a korábbiakhoz képest, hanem a városok száma nőtt – néha megfelelő könyvtári infrastruktúra nélkül (pl. a Veszprém megyei Balatonfűzfőn, Herenden).

A pályázók között voltak diákok, főiskolai hallgatók, tanárok, óvónő, egy főfoglalkozású és két megbízási díjas könyvtáros, egy költő és nyugdíjasok. A legfiatalabb pályázó 2. osztályos, a legidősebb 80 éves. Érdekes összehasonlítás kínálkozott azokon a helyeken, ahonnan gyermek és édesanyja, diák és tanára, könyvtáros és nyugdíjas olvasója egyaránt pályázott.

A pályázatok tartalmi elemzése során jól körülhatárolható csoportot alkotott a tíz könyvtártörténet (Aranyosapáti, Baktakék, Bölcске, Gyöng, Kurityán, Kondoros, Nagyberki, Terény, Zics, Vésztő). Közülük két-három évfolyam- vagy záródolgozatnak készült, néhány pedig interjú –, de csupán három hivatkozik írott forrásokra, közül hivatkozásokat, és gyűjtött szöveges-képes mellékleteket. Az első helyezett varsányi Bányai Sándor jól látja, hogy a könyvtár története „*a falu történetének része. A falu öntudatának lassú ébredése. Ha nincs könyvtár, nincs emlékezés, nincs mintakép, nincs élmény*”. Ezen a szálon a könyvtártörténet a helytörténet része, ezért nagyobb figyelmet érdemelne a könyvtárosoktól: minél többen kutassák fel és írják meg saját könyvtáruk történetét, és adjanak szakmai segítséget azoknak a hallgatóknak vagy helytörténeti kutatóknak, akik vállalkoznak rá.

52 pályázat a legkülönfélébb műfajban íródott: elsőprő lendületű a három baktakéki diák párbeszéde „**Randi a könyvtárban**” címen. Négyen versben, egy diák pedig számítógépes rajzban mutatta be, amit a könyvtárról fontosnak tart. Sok pályázat hangvétele ünnepélyes, lírai vagy drámai – ezt idézetekkel és alcímekkel fejezik ki: „*személyes hangú vallomás*”, „*történetírás és szubjektív vallomás*”, „*emlékek és gondolatok*”, „*hordtam vizet száraz kútba*”.

A fentiekből kiolvashatjuk, hogy a pályázók valamennyien szeretik és fontosnak tartják falujuk könyvtárát. Olyan helynek, amely pozitív érzelmek, lelki, szellemi és közösségi gazdagodás forrásai. „*Itt találtak valami közöset: élményt vagy vigaszt, tudást, szórakozást, megértést vagy segítséget*” – írja Tánczos Krisztina

pusztaszabolcsi tanárnő. Egy másik pályázó így vall: „*szeretek olvasni, szeretek a könyvespolcok között böngészni. Szeretem a könyvtárat, mint intézményt, s szeretem a rákóczi falvi könyvtárat, mert a miénk*”.

Közös elvárás: a gazdag és friss könyvtári állomány

Életkortól függetlenül valamennyi pályázó könyvtárképében első helyen a gazdag és friss állomány, leginkább a könyvek és a folyóiratok állnak. Szeretnék, ha ezeket mind ki lehetne kölcsönözni, de legalább nyugodt, kellemes körülmények között helyben olvasni, jegyzetelni. A könyvtártörténetek legbeszédesebb számadatai is az állományok alakulásáról szólnak. Felértékelődik a gyűjtemények jelentősége, mert a könyvek, folyóiratok ára magas, és mert a falvakban nincs másik könyvtár, nincs könyvesbolt a közelben. Ezért hangsúlyozzák többen, hogy „*fontos, hogy helyben van*”, „*ingyenes*”, „*mindig hozzáférhető*” (már ahol minden nap nyitva a könyvtár!). „*Nem olyan gazdag, mint a városi könyvtár állománya, de jobban eligazodom benne, jobban megtalálom a keresett könyvet*” – írja egy középiskolás. Egy másik, Pustaszabolcsról, így értékeli: „*nincs olyan nagy állománya, mint a városinak, de az nem árasztja azt a melegséget, barátságos hangulatot*”. Néhány pályázó megjegyzi, hogy idegen nyelvű könyv is van (német Csengersimán. Gyöngön, Kondoroson – ez utóbbiban pedig még angol és szlovák könyvek is segítik a nyelvtanulást. Néhány nagyobb könyvtárban lemezek, CD-k, videók és számítógépes programok is vannak – Aranyosapáti, Kondoros, Vésztő, Feldebrő, Sarkadkeresztur – leggyakrabban az ÁMK-kban.

A vésztői pályázó úgy érzi, „*ma már nem utópia az elektromos úton terjesztett újságok, folyóiratok, teljes szöveget tartalmazó hazai és nemzetközi adatbázisok elérése. A könyvtár mára már inkább dokumentum- és információtárrá vált, a hagyományos dokumentumok használatának és az információszerzésnek egyaránt színtere*”. Valóban ez a jövő, ma még azonban egyáltalán nem ez jellemző a falusi könyvtárakra. Ennek anyagi és szemléleti okai is vannak. Sajnos sokkal tipikusabb jelenség, amit minden második felnőtt pályázó kifogásol: „*nincsen elég újkönyv*”, „*felére csökkentték az előfizetett folyóiratok számát*” (Rákóczi falva), „*újakra alig telik*” (Harka), „*elenyésző a beszerzési összeg, 1990 óta nincs újkönyv*” (Bucusu). Olyan is van, amelyik évek óta nem nyit ki, „*és a pókok is beköltöztek*” (Terény).

Sok pályázó vall olvasmányélményeiről, a könyvekhez, könyvtárhoz fűződő kapcsolatáról, annak hasznosságáról. „*Van, amelyikből tanulhatok, van, amelyiken elgondolkozhatok, s van, amelyiken nyugodtan ábrándozhatok*” – írja Zsákról egy gimnazista. Az iváncsai pályázó szerint „*Van az életemben olyan pillanat, amikor gondjaim megoldásában egy könyv mondanivalója ad reményt*”.

Egy kercseligetesi pedagógus sajnálja, hogy „*egyre kevesebben vannak olyanok, akik hagyják, hogy megérintse őket ez a furcsa, bizsergető érzés a könyvek között, a könyvtár iránt. A rohanó világ az oka? A stresszes élet? A misztikum eltűnése? Az elidegenedés? A szülők unottsága? Nemtörődömség, olvasatlanság? A televízió vagy mind együtt?*”

A pályázatokból kiderül, és mindennapi tapasztalatom is az, hogy a gazdasági nehézségek és a rosszul értelmezett gazdaságossági szemlélet miatt a kis könyvtárakba nem jut elég új könyv, folyóirat – miközben egyre több helyen igényelnék

a nem hagyományos dokumentumok hozzáférhetőségét is. Meg vagyok győződve róla (külföldi és Somogy, Zala, Veszprém megyei példákat ismerve), hogy az ésszerű társulások: a körzeti beszerzés, a központi ellátás, a részben mobil állandó feloldhatná a jelenlegi állapotot, a lehetőségek és a szükségletek közötti feszültséget. Mielőtt még leszoknak az emberek az olvasásról vagy meg sem szokják, hogy információkért is a könyvtárakba menjenek.

A tanuló gyerekek könyvtárképe

A falusi könyvtárak ma is elsősorban a gyerekek, a tanulók könyvtárai. Szeretik „a nyüzsgést, a csörtetést, a keresést a polcokon, a katalógusban”, és azt, hogy „más a légkör” mint az iskolában, „felszabadultabb, kötetlenebb”, „a városi szigorúság, tiltás szabályozásánál szabadabb”.

Sokan igazolják a családi példa erejét, és bizonyítják a szülő, nagytetvér, barát szerepét a könyvtárra való rátalálásban. Meglepően kevesen hivatkoznak viszont az iskola közvetítő, ösztönző hatására.

A kicsik a mesén keresztül ismerkednek a könyvekkel. Szeretik a szép, tiszta, színes mesekönyveket. Mindegyik pályázó őriz emlékezetében egy mesélő könyvtárost, egy mese- vagy versmondó versenyt. A karádi gimnazista fiú „*érzi a könyvek illatát és hallja a könyvtáros édesanya meleg, barna hangját.*”

A gyerekek maguktól leginkább a meséket és a kötelező irodalmat keresik, de igénylik a könyvtáros ajánlását is, és szívesen hallgatnak rá. Az érdeklődési körükbe vágó ismeretterjesztő könyvekkel is hamar megbarátkoznak (utazásos könyvek, állatokról, technikáról szólók). Kedvelik a szórakoztató, kalandos könyveket: ezeket ajánlja a feldebrői könyvtáros nyárra az „*olvassatok szünidőben is – legalább egy könyvet!*” mozgalmában.

A leggyakoribb és legaktívabb könyvtárhasználók falun is a felsős és középsiskolás diákok. Gyakran két, néha három könyvtárba is járnak, a községén kívül az iskolaiba, olykor a városiba is. Hálásak a segítségért az iskolai feladatok megoldásához, a kézikönyvek használatához. Természetesen használják az új médiákat (ahol vannak), a számítógépet, internetet. Harsány, jókedvű, közösségre nyitott könyvtár az ideáljuk, s ha ezt megtalálják, akkor azt sem bánják, hogy „*alapviselkedési szintre nevel*” (Csengersima).

Nagy Gábor répcelaki 4. osztályos tanuló ötletesen és jól összegzi egy sajátos képversben, mit lehet falujuk könyvtárában csinálni. Szerencsés, hogy számára mindez elérhető.

Nem véletlen, hogy a pályázók egy része olyanokból került ki, akik különböző könyvtárhasználati versenyeken (Bod Péter, Kazinczy, helytörténeti), vetélkedőkön vettek részt. „*A verseny nagyon sok nyomot hagyott bennem: ha meglátom, hogy egy könyv nem jó helyen van a polcon vagy rosszul tették oda, szinte akaratlanul helyére rakom: ezenkívül ha ismeretlen könyvtárban járok azonnal jól tudok tájékozódni, és nem utolsósorban az, hogy bármilyen könyvtárral, könyvekkel kapcsolatos hírré, pályázatra odafigyelek, érdekel*” – írja egy harmadikos gimnazista Rinyaszentkirályról, de hasonlóan vélekednek a baktakéki diákok is. Az ilyen visszajelzés tanárnak, könyvtárosnak egyaránt ösztönzést adhat a gyerekek felkészítéséhez, a lehetőségek kihasználásához.

Milyen tevékenységet említenek még a gyerekek? Ahol lehetőség van rá (Baktakék, Sarkadkeresztur, Ruzsa, Kondoros, Vésztő) szívesen hallgatnak zenét, mások vizsgára, kiselőadásokra készülnek a kézikönyvekből. Közös iskolai könyvtárlátogatásokat, könyvtári órákat csak az ÁMK-ba járó pályázók emlegetnek.

A gyerekekre jellemző, hogy kedvelik a csoportos együttléteket, tevékenységeket a könyvtárban is. Számos ilyen lehetőségről adnak hírt a pályázatokban: bábozásról, mesemegjelenítésről, játszóházról. A csabdiaknak fontos, hogy a könyvtár „*az elballagott diákok gyülekezőhelye*”. Csabdiban, Kondoroson emlékezetes élményük az olvasótábor – az utóbbi helységben a csoportvezetők a könyvtár főiskolás, egyetemista olvasói. Pusztaszabolcson gyakran beszélgetnek a könyvtáros irányításával kis csoportokban, pl. a szeretetről, a családról, az életcélokról. Feldebrőn előadásokat hallgathatnak a Bibliáról, az anyanyelvről, a drogról. Nem írtak róla, ezért csak remélni lehet, hogy a témák feldolgozásához segítségül hívják az irodalmi alkotásokat, és ismeretterjesztő könyveket is ajánlanak a könyvtárosok elolvasására.

A jó módszerek, vonzó példák azonban csak néhány könyvtárból származnak. A legtöbb községi könyvtár alig kínál a kölcsönzésen kívül mást. Pedig a falun élő gyerekek (az összes gyerek több mint egyharmada!) komoly – olykor egyetlen – esélye, hogy megismerkedjenek a könyvekkel, könyvtárral, valamiféle könyvtárhasználati jártasságot szerezzenek. Így ha továbbtanulnak, akkor sem érzik majd hátrányosnak falusi voltukat. Ha pedig nem tanulnak tovább, akkor a gyermekkorban megszerzett könyvtároskép marad meg bennük, ösztönzi őket a könyvtár további használatára vagy éppen teszi számukra nélkülözhetetlenné. Ezzel a felelősségtudattal kellene a fenntartóknak gondoskodniuk a működési feltételekről, a szakmai–módszertani központoknak pedig a könyvtáros segítségéről: továbbképzésekkel, foglalkozás-leírásokkal, módszertani kiadványokkal. Hogy a községi könyvtárak úgy működjenek, mint egy városi gyermekkönyvtár.

A falun élő felnőttek könyvtárképe

A felnőttek a gyerekekkel ellentétben a „*csendet, békét, nyugalmat*” keresik a könyvtárban, „*menedékhelynek tekintik, ahol meg lehet bújni a világ rengeteg gondja elől*”. Így gondolják ezt olvasók és nem olvasók egyaránt. Aktív felnőtt olvasó ugyanis kevés a községi könyvtárakban, többnyire ők is nők. Inkább csak kölcsönözni mennek, néha a gyerekek visznek nekik olvasnivalót. Elsősorban szórakozásból, kikapcsolódásként olvasnak, gyakran keresik a tv-feldolgozások írott változatait. Kedvelik a képes hetilapokat, a régebbi számokat sok helyen kölcsönözhetik is. Egy-egy érdekes előadásra, ismert személyiséggel való találkozóra szívesen elmennek, főleg téli időszakban, amikor kevesebb a munkájuk. Ennél többet a községi könyvtárak nemigen kínálnak. Csak irigyelni lehet Csóbáné Mlinkó Terézt, aki 24 versszakon keresztül tudja sorolni a besenyőtelki könyvtár szolgáltatásait. Hangsúlyozza, hogy a könyvtár „*fejlesztési esély*”, „*ablak a világra*” és „*összekötő kapocs*”. Vajon hány ember köti ezeket a lehetőségeket egyértelműen a könyvtárhoz, ráadásul a falusi könyvtárhoz?

A pályázó felnőttek többsége főiskolai hallgató, óvónő, pedagógus, költő, könyvtáros, tehát zömmel magasabb iskolázottságú értelmiségi. Jelenlétük általában a községi könyvtárakban kisebb, mint a mostani pályázók között. A baktakéki

dolgozat írója már tudja, hogy „*napjaink felfogása szerint a könyvtár nemcsak olvasmányok, ismeretek és tudásközvetítő dokumentumok lelőhelye, hanem a tanulás-, képzés-, készségfejlesztési folyamat szerves része. Ebben a pedagógus és a könyvtáros közösen vesz részt*”. Ilyen tudatos együttműködésre falun még kevés példát találunk. A lovasberényi pályázó „*tanárként gyakran jár a könyvtárba a gyerekekkel*”. A pusztaszabolcsi pedig „*tanárként itt találta meg azt a miliót, amelyben dolgozhat*”. Természetesen az együttműködéshez tanítási időben is nyitva tartó, szolgáltatóképes könyvtár és szakképzett, főoglalkozású könyvtáros-partner is szükséges – ez leggyakrabban az ÁMK-kban biztosított. Frech József fontosnak tartja „*a könyvtár megőrző, a figyelmet a szükségesre irányító, az érdeklődést felkeltő szerepét*”... „*Véleményem szerint arra kell törekedni, hogy a könyvtár ne csak kölcsönzőhely legyen, hanem a falu művelődésének központja is.*” – írja. (A nagyberki könyvtár történetéből.)

A falvak öntudatra ébredésével az utóbbi időszakban megszorodtak a kisközösségek, a civil szerveződések, körök, klubok, egyesületek. Tagjaik érdeklődnek a település múltja iránt, újságot, időszaki kiadványt jelentetnek meg (Kondoroson a **Nullszériát**, Vésztőn a **Könyvtári Füzeteket**. Rajtuk kívül a **Feldebrői Híreket** és a **Sándorfalvi Kisbírót** említik még a pályázók.) Gyakran a könyvtárban és a könyvtáros közreműködésével tevékenykednek – alkalomszerűen pedig a nyugdíjasklub, a mozgássérültek egyesülete is felkeresi a könyvtárat. Hozzáértő könyvtáros könyvajánlással, könyvtárbe mutatással megnyerheti őket könyvtárhasználóknak.

Sem az értelmiségi pályázók, sem más falusi olvasó könyvtárképében nem fedeztem fel, hogy mindennapi tájékozódásukat, közhasznú információikat a könyvtárból vagy azon keresztül próbálnák beszerezni. Az is igaz, hogy ma alig van községi könyvtár, amely ebben valóban segíteni tudna. Hiányoznak a szükséges dokumentumok, nincs telefon, számítógép, internet, nem tartoznak egy nagyobb információs rendszerbe. A könyvtárosok többsége sem tudna mit kezdeni ezekkel az informatikai lehetőségekkel.

Benyovszky Pál bogácsi könyvtáros írja elkeseredetten: „*Vajon van-e még ennyire magára hagyott, megalázott, kötelező állami feladatként működő intézmény, mint a községi könyvtárak? A jelenlegi magyar könyvtárak? Azt tapasztalom a könyvtárhasználókkal együtt, hogy külön szigetként működnek a könyvtárak. Nem lenne jó valamiféle kapcsolat? Éppen az információs, a könyvtári rendszerben?*” A zicsi pályázó azt reméli, hogy „*a könyvtár kezdeményezője lehet a falu elszigeteltségét oldó Teleház létrehozásának*”. A tiszánánaiak vágyaiban is megjelenik a Teleház.

Pedig a felnőtt lakosság érdeklődéssel fordul (fordulna) azon intézmények felé, melyekben hozzájuthat a másoláshoz, faxhoz, számítógéphez, internethez. Szomorú tapasztalatom, hogy a falvakban ezeket a szolgáltatásokat ritkán telepítik a könyvtárakba, pedig a hagyományos és nem hagyományos szolgáltatások együtt és egy helyen szolgálnák leghatékonyabban az embereket.

Külön figyelmet érdemelnek a pályázók közül a nyugdíjasok mint a könyvtárak gyakori látogatói. Ők elsősorban beszélgetőpartnert, közösséget keresnek, de gyakran újraolvassák Jókait és Dumast, képzeletben utaznak térben és időben. „*Sokszor elmentem a könyvtárba csak beszélgetni mindenféléről, de leginkább az irodalomról... Nagy hülyeséget mondok én magának, de igaz: az emberi kapcsolatok színhelye falun a templom, a kocsmá és a könyvtár. Az egyik helyen a lélekápolás folyik, a másik helyen a testnek adnak, itt meg a léleknek és a szellemnek is*” – írja

pályázatában a bogácsi Kálmán Jenő bácsi, aki nyaralóként időszakosan használja a könyvtárat.

A felnőttek gyakran tesznek bíráló észrevételeket a könyvtárak működési feltételeire: észreveszik a szegényedő folyóirat-választékot, az új könyvek hiányát, érzik a könyvtár megszüntetésének fenyegető veszélyét, felróják a testületi tagok érdektelenségét és a választási ígéretek feledését. Értékelik a könyvtáros munkáját, és szolidárisak vele. *„Tudják, kedveskéim, én már sok mindent megértem. Szörnyű látni, hogy a magyar kultúra „végvárai”, a községi könyvtárak azonmód magukra vannak hagyva, mint egykor a végváarak. Csak remélni lehet, hogy nem keletkezik olyan császári ötlet, nosza robbantsuk fel!”* (Bogács)

A könyvtáros olyan személy...

„A könyvtár nemcsak a könyvektől, a hely nagyságától jó, hanem a könyvtárostól, aki a lelkiismerete” (Pusztaszabolt). Minél kisebb egy település, annál jobban felértékelődik a könyvtáros személyisége az olvasókban. Igazán sokrétű és minőségi szolgáltatást azonban csak jól képzett, főfoglalkozású könyvtárostól lehet várni.

A pályázó gyerekek és felnőttek egyaránt a könyvtárosok dicséretét zengik, akikhez kötődnek, és akik segítettek a pályázatuk megírásában is. A gyerekek számára elsősorban a kedves, megértő, segítőkész *„tündér néni”*-et jelentik, akik jókedvűek, barátságosak, mesélnek, nem olyan szigorúak, mint a tanító néni. Összegyűjtik őket, programokat szerveznek, mesélnek, vetélkedőket állítanak össze. A felnőttekben a beszélgető, szervező, olvasmányajánló és kapcsolatokat elősegítő könyvtáros képe él, akiben szociális és karitatív érzékenység is van. *„Csendes volt és szerény, de elszánt és szívós, meggyőződése a szolgálat. Nemcsak a könyvtári tevékenységgel, hanem segített azokon az egyedülálló magányos embereken is, akiknek ő jelentette a beszélgető társat, a megértő hallgatóságot”* – összegzi a pusztaszabolcsi tanárnő. Míg városban a könyvtárostól elsősorban azt várják az olvasók, hogy legyen művelt, olvasott, tudjon tájékoztatni, információt nyújtani, értsen a számítástechnikához is, addig a falusi használókban inkább a hagyományos olvasó–könyvtáros viszony, kép él, amely erősebben közösségi, gondoskodó, segítőkész.

Hogyan látja saját helyzetét a három könyvtáros pályázó? Mindegyik szereti az olvasóit. Nem terhelik rájuk működési gondjaikat, társtalanságukat, aggódásaikat a romló feltételek miatt. Elmarasztalják az önkormányzatokat és a nem olvasó testületi tagokat, akik nemcsak nem értékelik a könyvtár, a könyvtáros tevékenységét, hanem rendre a könyvtáron akarnak minden hiányzó pénzt is megtakarítani. Sokan érzik úgy, mint Benyovszky Pál 13 év után: *„hordtam vizet száraz kútba. Talán nem hiába!”* De a kutak természete nem az, hogy beléjük kelljen hordani a vizet, hanem hogy életető, friss vizet adjanak!

Összegzés

A falusi olvasók könyvtárképe hagyományosabb, olvasmányközpontúbb, mint a városiaké. A könyvtárakat ma is elsősorban a nyomtatott dokumentumokból beszerezhető ismeretek forrásának és közösségi együttlétre alkalmas helynek tekintik. A

közhasznú információkat nyújtó, tájékoztató könyvtár képe csak néhány középiskolásban és friss diplomásban sejlik fel – de hamar el isenyészik, mert a községi könyvtárak többsége erre feltételek híján alkalmatlan. A romló dokumentumbeszerzési lehetőségek, a számítógépes infrastruktúra és információs rendszer, valamint az azt működtetni tudó könyvtáros hiánya lehetetlenné teszi a korszerű könyvtári szolgáltatásokat. Ha ezeket a feltételeket nem sikerül a községi könyvtárak számára megteremteni vagy az információk megszerzéséhez szükséges infrastruktúrát nem a könyvtárakba telepítik, akkor a községi könyvtárak elvesztik szerepüket, elvesztik használóikat. Egyben elvesz a falun élő mintegy 38% lehetősége az esélyegyenlőségre és az elszigeteltségük oldódására. Különösen tragikus következményekkel járhat ez a gyerekek esetében, akik a jövőben, az információs társadalomban nem otthonos, tájékozódni, dolgozni tudó felnőttek, hanem személyiségzavarokkal küszködő, munkát nehezen találó, közösségi életre alkalmatlan felnőttek lesznek.

Mindez a könyvtárak fenntartóinak, a művelődés irányítóinak, a könyvtári szakmai központoknak közös felelőssége. Rockenbauer Zoltán miniszter úrnak igaza van, amikor azt mondja, hogy *„a fejlesztési trendek eredményességét elsősorban a községi könyvtárak szolgáltatásainak minőségén lehet majd lemérni”*.³

Balogh Ferencné

Felhasznált irodalom:

1. A helyi társadalom igényeinek hatása a közkönyvtári szolgáltatásokra / Bartos Éva = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. május.
2. Könyvtári statisztika / OSZK Könyvtári Intézet ; szerk. Vidra Szabó Ferenc. – 1998 – Bp.: OSZK KI, 2000.
3. Interjú Rockenbauer Zoltán miniszter úrral / Győri Erzsébet–Vajda Kornél = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. május.

Könyvtárközi kölcsönzés a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban 1999-ben

A megyei könyvtárban – egyéb feladatai mellett – két könyvtáros foglalkozik könyvtárközi kölcsönzéssel. Egyikük az olvasók által igényelt, de állományunkból hiányzó dokumentumok megkeresésével, másikuk a könyvtárunkhoz érkező kérések teljesítésével foglalkozik. Ez a beszámoló az utóbbi alakulását vizsgálja.

A hagyományos és szabályos kéréslap mellett levélben, telefonon, faxon és e-mail útján (*konyvtarkozi@vmmk.hu*) fogadjuk az igényeket. Az elektronikus levelezést hamar megkedvelték a könyvtárak. Tavaly 432 kérés érkezett ilyen módon. Az Országos Dokumentumellátó Rendszer tagjaként támogatást kapunk, így ingyenes ez a szolgáltatásunk, s 2000-ben már a csomagok visszaküldésének árát is át tudjuk vállalni a könyvtáraktól.

A kérések száma

A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár felmérése szerint a harmadik helyen állunk a dokumentumszolgáltatók között az Észak-Dunántúlon.¹ Valószínűleg nem sokat változott a helyzet, mert 1999-ben 1646 kérést regisztráltunk, s ez az 1998. évihez képest (1264) 30%-os növekedést jelent. Mindez 1667 dokumentumra vonatkozott, vagyis 1318 könyvre, 270 másolatra, 79 audiovizuális műre.

A kérések időbeli megoszlása

január:	74	július:	47
február:	141	augusztus:	57
március:	252	szeptember:	218
április:	125	október:	234
május:	103	november:	148
június:	105	december:	142

A két nyári hónap kivételével nagy intenzitással érkeztek az igények. A tanév indulása utáni hónapokban, illetve a második félév kezdetét követően tapasztalható emelkedés mutatja, hogy továbbtanulók nagy számban veszik igénybe a szolgáltatást.

¹ Pallósiné Toldi Márta: *Könyvtárközi kölcsönzés az észak-dunántúli régióban*. In: *Könyvtári Figyelő*, 1998. 3–4.

Kérő könyvtárak

Kérések az ország több részéről érkeztek (pl. Csurgó, Budapest – OSZK, Tata, Veszprém, Gyula), de a túlnyomó rész természetesen a megye könyvtáraiból jött. A megyén kívüli intézmények főleg helyismereti gyűjteményünket vették célba, vagy – kihasználva a könyvtár interneten keresztül elérhető katalógusát – a biztos találat reményében küldték a kéréslapot.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a városi könyvtárak közül Dunaújváros, Bicske, Sárbogárd, a nagyközségi, községi könyvtárak közül Dég, Perkáta, Mezőszilas, Kisláng folytat folyamatos könyvtárközi munkát, értve ezen azt, hogy szinte nem múlik el hét anélkül, hogy kéréssel fordulnának hozzánk. Gárdonyi, Polgárdi, Mór viszont igen ritkán kölcsönöz tőlünk. Ebben nyilván szerepet játszik a földrajzi közelség (egy gárdonyi olvasó gyorsabban jut a könyvhöz, ha személyesen jön), illetve más könyvtárakat részesítenek előnyben, mint a móri könyvtár².

A kisebb könyvtárakra (pl. Kajászó, Csákberény) az jellemző, hogy ritkábban küldenek, de akkor jó pár kérést. A mellékelt kimutatás azokat a könyvtárakat tartalmazza, melyek legalább öt alkalommal igényelték könyvtárközi kölcsönzést. (1. számú melléklet)

Helyi intézmények kölcsönzését is itt tartjuk nyilván. Ezek száma (270) szintén figyelemre méltó. A legtöbbet a városi könyvtár fordult hozzánk (100 alkalom). Ezen belül a Széna téri és a Budai úti könyvtár játszik vezető szerepet, az előbbi a könyvek, az utóbbi a hangoskönyvek könyvtárközi kölcsönzésével. A Szent István Király Múzeum 84, a Kodolányi Főiskola 27, egyéb iskolai könyvtárak 59 alkalommal éltek ezzel a szolgáltatásunkkal.

A kérések tartalmi megoszlása

A vizsgálódás a könyvekre és audiovizuális dokumentumokra vonatkozott (1376 kérés). A szak- és ismeretterjesztő irodalom aránya 80%, a szépirodalomé 20%. Ez utóbbi harmadát a hangoskönyvek teszik ki, de még így sem számítottunk ilyen magas arányra. Magyarázatul szolgálhat az idegen nyelvű szépirodalom kölcsönzése, illetve az, hogy néhány könyvtár (pl. Perkáta) a helyi iskola igényeinek kielégítésére, saját példányainak kiegészítésére a kötelezőként olvasott műből minél többet kér.

Részletesebb témabontás után a következő kép rajzolódott ki:

ETO főosztály és százalékos arány

0	10,6
1	8
2	0,7
3	32,3
5	3,4

2 Sebőkné Nagy Olga: Könyvtárközi kölcsönzés a móri Radó Antal Városi Könyvtárban. In: Fejér megyei könyvtáros, 1990. 2. p. 22–26.

6	18,9
7	7,7
8	10,9
9	7,6

Megnéztük a legnagyobb arányban szereplő négy főosztályon belüli arányokat is:

3. főosztály

pedagógia	38,6%
szociológia	26,8%
politika, jog, gazdaság	18,6%
egyéb	16%

Várakozásainknak megfelelően társadalomtudományi műveink a legkeresettebbek. Az ide tartozó tudományágak könyvigénye nagy, s a mai árak mellett a tanuló vagy érdeklődő olvasó nem tudja megvásárolni a könyveket, mint ahogy, sajnos, a megye könyvtárai sem. A pedagógia és a szociológia kiemelkedő aránya jelzi a továbbképzéseken részt vevő pedagógusok megnövekedett igényét.

6. főosztály

vezetés, szervezés	42,5%
orvostudomány	20,8%
számítógépes ismeretek	13,5%
mezőgazdaság, növénytermesztés, állattenyésztés	14,5%
egyéb	8,7%

Az alkalmazott tudományok a menedzsment-könyvek térhódításának köszönhetik második helyüket. Az elégtelen példányszám miatt a pedagógiához hasonlóan sokszor csak előjegyzés után tudtuk küldeni a kívánt művet. Az orvostudomány témakörén belül a különböző életvezetési, valamint a természetes gyógy módokkal kapcsolatos munkákra vonatkoztak az igények.

8. főosztály

nyelv	45,8%
világirodalom	27,5%
magyar irodalom	26%

Az ebbe a főosztályba tartozó könyvek közül régebbi megjelenésű nyelvészeti műveinket keresték, de gyakran kértek irodalomelméleti és műelemzéseket tartalmazó kiadványokat. Kisebb mértékben küldtünk szótárakat, leginkább ritka nyelvekéit.

0. főosztály

könyvtári ismeretek	57,8%
tudomány, tudományszervezés	27,8%
egyéb	14,7

Öröndetes, hogy a megye könyvtárosainak módja és lehetősége van egyetemen, főiskolán tanulni. Erre utal a könyvtári szakirodalom könyvtárközi kölcsönzésben betöltött magas aránya. Különösen a történeti témájú művek szerepeltek gyakran a kéréslapon.

Részletesebben nem vizsgáltuk, de szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a többi főosztályon belül a pszichológiai, zenei és az egyetemes és magyar történeti művek a legkeresettebbek.

A kérések teljesítése

1199 kérést a lehető leghamarabb teljesítettünk, 232 esetben előjegyzést vetünk fel, 194 alkalommal továbbítottuk a kéréslapot, míg 21 igényt a bibliográfiai adatok hiánya és pontatlansága miatt visszaküldtünk.

Előjegyzések

A könyvtárközi kölcsönzés gyenge pontja, mert hosszú a várakozási idő. (1999-ben 22,4 munkanap volt az átlag.) Remélhetőleg a számítógépes kölcsönzés és előjegyzés segítségével ez az idő lényegesen rövidebb lesz.

Az előjegyzésekből 18 elévült még a mű beérkezése előtt, 54 könyvet pedig nem tudtunk év végéig elküldeni. (A többször előjegyzésbe vett könyvek listáját a 2. számú melléklet tartalmazza.)

Továbbítás

Itt nem tudtuk követni a teljesítés útját, kivéve, ha véletlenül hozzánk mint közvetítő könyvtárhoz küldték „jövet-menet” a kért könyvet. Érdekes és hasznos lenne arról hallani és olvasni a kollégák véleményét, hogy milyen arányban, mennyi idő alatt jutott el hozzájuk az igényelt dokumentum.

Az internetkapcsolattal rendelkező könyvtárak (Dunaújváros, Sárbogárd, Bicske, Perkáta) már ritkán kérték tőlünk a kérés továbbítását, megoldották maguk e-mail útján (53 alkalom). A megyei könyvtár 84 kérést irányított a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárba, a többi (57) szak- és felsőoktatási könyvtárakba (pl. KLTE: 7, OSZK: 4, OPKM: 5).

Másolatok

Nagy számuk indokolja, hogy külön szóljunk róluk. Az összes kérés 16%-át teszik ki. Könyvekből ritkán másolunk, de 78 féle időszak kiadványból kértek cikket, tanulmányt vagy annak részletét. Az alábbiak voltak a legkeresettebbek (zárójelben a másolat száma látható): Tanító (29), Vezetéstudomány (12), Pedagógiai Szemle (11), Szakképzési Szemle (8), Fejér Megyei Hírlap (7), Magyar Könyvszemle (6), Valóság (6), Humánpolitikai Szemle (5), Iskolakultúra (5), Kultúra és Közösség (5), Óvodai Nevelés (5), Székesfehérvári Szemle (5), Új Pedagógiai Szemle (5). Akárcsak a könyvek esetében, a folyóiratoknál is magas a pedagógiai témájúak aránya (78 lapból 14; közel 18%).

Varga Éva

A legtöbb kérést küldő könyvtárak

Kérő könyvtár	Kérések száma
<i>Városi könyvtárak</i>	
József Attila Könyvtár, Dunaújváros	148
Nagy Károly Városi Könyvtár, Bicske	130
Madarász József Városi Könyvtár, Sárbogárd	121
Vas Gereben Városi Könyvtár, Enying	17
<i>Nagyközségi, községi könyvtárak</i>	
Általános Művelődési Központ Könyvtára, Dég	192
József Attila Könyvtár, Perkáta	149
Németh László Községi és Iskolai Könyvtár, Mezőszilas	117
Általános Iskola, Művészeti Alapiskola és Zeneiskola Könyvtára, Kisláng	93
Községi Könyvtár, Bodajk	67
Községi Könyvtár, Cece	65
Nagyközségi Könyvtár, Csákvár	46
Nagyközségi Könyvtár, Martonvásár	33
Nagyközségi Könyvtár, Eresi	28
Községi Könyvtár, Kajászó	23
Nagyközségi Könyvtár, Seregélyes	17
Nagyközségi Könyvtár, Sárosd	14
Községi Könyvtár, Csákberény	13
Községi Könyvtár, Gyúró	11
Nagyközségi Könyvtár, Rácalmás	10
<i>Egyéb könyvtárak</i>	
Általános Művelődési Központ Klubkönyvtára, Sárbogárd	10
József Attila Könyvtár Ságvári Fiókkönyvtára, Dunaújváros	5

A többször előjegyzésbe vett könyvek

- Agárdi Péter: *A kultúra sorsa Magyarországon, 1985–1996*. Bp.: Mandátum, 1997.
- Bábosik István–Mezei Gyula: *Neveléstan*. Bp.: Telosz
- Bagdy Emőke–Telkes József: *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Buda Béla: *A közvetlen emberi kommunikáció törvényszerűségei*. Bp.: Animula
- Csch-Szombathy László: *Családszociológiai problémák és módszerek*. Bp.: Gondolat, 1979.
- Hazai Lajos–Herczog Mária: *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata*. Bp.: Pont, 1994.
- Anthony R. Pratkins–Elliot Aronson: *A rábeszélőgépj*. Bp.: Ab Ovo
- Pukánszky Béla–Németh András: *Neveléstörténet*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Szekszárdi Júlia: *Utak és módok*. Bp.: IFA, 1995.
- Személyzeti/emberi erőforrás-menedzsment*. Szerk.: Farkas Ferenc, Karoliny Mártonné, Poór József. Bp.: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1997.
- Veczkó József: *A gyermekvédelem pszichológiai, pedagógiai alapjai*. Bp.: Tankönyvkiadó, 1990.
- Volentics Anna: *A gyermekvédelem és a reszocializáció*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Maric Winn: *Gyerekek, gyerekkor nélkül*. Bp.: Gondolat, 1990.
- Zombori Gyula: *A szociálpolitika alapfogalmai*. Bp.: ELTE Szociológiai Intézet, 1994.

Oktatásmódszertani konferencia a könyvtárosképzésről

Az *ELTE Tanárképző Főiskolai Kara* ebben az évben ünnepli fennállásának 25. évfordulóját. 1975-ben a budapesti általános iskolai tanárihiány megszüntetése céljából alakult az egri, akkor még Ho Shi Minh nevét viselő tanárképző csepeli kihelyezett tagozataként. Az 1980-as évek elején lett az ELTE egyik kara, és költözött a felsőoktatási célokra átalakított Kazinczy utcai iskolaépületbe. Az új szervezeti formában bővült az oktatott szakok köre, *Szepesváry Tamás* irányításával megkezdődött a könyvtárosképzés. Korai halála után a tanszék vezetését *Szabó Sándor* vette át, az idén szeptemberben kezdődő tanévtől pedig *Ládi László* kapott tanszék vezetői kinevezést. A Főiskola – alapításának évfordulóját ünnepelve – *Tanárképzés és tudomány* címen 2000. augusztus 31-én és szeptember 1-jén kétnapos szakmódszertani konferenciát szervezett. Ehhez a rendezvényhez kapcsolódva a *Könyvtár-Informatikai Tanszék* a könyvtárosképzés oktatásmódszertani kérdéseiről tartott a társintézmények oktatóinak közreműködésével tanácskozást szeptember 1-jén a főiskola Markó utcai épületében.

A könyvtárosképzés tartalmi kérdéseiről, céljairól, a képzési szintek egymásra épüléséről vagy akár a felsőoktatásban bevezetendő kreditrendszerrel kapcsolatban gyakran esett és esik szó különféle fórumokon. Ritkább, hogy az egyes tantárgyak oktatásában szerzett módszertani tapasztalatokról cserélik ki gondolataikat a tanárok. A tanár szakok módszertanainak kidolgozottsága, nagy hagyományai, gazdag szakirodalma mellett lehet-e, kell-e foglalkozni a könyvtárosképzés egyes tárgyainak didaktikai kérdéseivel? Szükséges-e kidolgozni a szakterület tantárgyainak módszertanát? És ha igen, milyen legyen? Ezekre a kérdésekre kereste a választ a tanácskozás, és meghallgatva az előadásokat, egyöntetű igennel válaszolhatunk a lehet-e?, kell-e?, szükséges-c? kérdésekre; és az önálló szakmetodika kialakításához is közelebb jutott a könyvtárosképzés.

Oktatásmódszertani kérdésekkel a könyvtárosképzésen belül alapvetően azért kell foglalkozni, mert a hallgatók többségének nincs elegendő motivációja bizonyos könyvtárosi ismeretek megtanulásához, részben a könyvtárosság mint értelmiségi hivatás lényegének nem kellő előzetes ismerete, részben pedig az egyes tárgyakban kétségtelenül megfigyelhető monotonía miatt. Ezért – mint az egyik előadó, *Rétfalvi Gábor* (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely) kifejtette – csak egyes tárgyak (pl. könyv- és könyvtártörténet) oktatásánál lehet támaszkodni más szakok didaktikai eredményeire. Ebből következően ki kell(ene) dolgozni az egyes tárgyak oktatásának speciális módszereit. A nyolc előadás más-más nézőpontból, más-más tárgyakhoz és oktatási formákhoz kapcsolódva ezt a kérdéskört járta körül *Ferenczy Endréné* (az ELTE TFK külső oktatója) levezető

elnök közreműködésével. Az előadások között volt olyan, amely a könyvtárosképzés egyik korai elképzelésével foglalkozott a ma is érvényes módszertani tanulságokat keresve, és akadt, amely a jövő (de részben a jelen) – a távoktatás – módszertani kérdéseit elemezte, így a tanácskozáson elhangzottak a könyvtárosképzés metodikájának tág (de természetesen korántsem teljes) képét nyújtották.

Pogányné Rózsa Gabriella (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest) *Friedrich Adolf Albrecht* 1820-as, a könyvtárosképzésről írt munkáját elemezte. Ebert még nem iskolarendszerű könyvtárosképzést képzelt el, a műhelyben, a könyvtárban kell elsajátítani a könyvtárossághoz szükséges ismeretek körét – írta –, amelyek három pillérré épülnek: különféle tudományos és gyakorlati előismeretekre, szakmai gyakorlatra és a megfelelő jellemvonásokra. Bár az elmúlt csaknem kétszáz évben alaposan megváltozott a könyvtárak világa, Ebert számos gondolata – így az erősen gyakorlatra orientált képzés fontossága, a jellem, a személyiség szerepe a könyvtároshivatásban – a mai képzésben, annak módszertanában is időszerű lehet. *(Az előadást e cikk után teljes terjedelmében közöljük. – a szerk.)*

Rétfalvi Gábor az egyik leghagyományosabb tárgy, a katalogizálás oktatása során szerzett tapasztalatait osztotta meg. A tárgy tanításában az elmúlt évtizedekben minden megváltozott, kivéve a célt: olyan könyvtári szakembereket kellett kibocsátani a képző intézményeknek, akik a katalogizáláshoz is értenek. Nem szakspecialisták, hanem általános könyvtárosok képzéséhez kell megtalálni a megfelelő módszereket. Nehezíti a katalogizálás oktatásának helyzetét, hogy különféle tagozaton (nappali, levelező) eltérő óraszámban, eltérő előismeretekkel és tudással érkező jelöltekkel kell megismertetni a bibliográfiai leírás és katalogizálás tudni valóit hagyományos és gépi környezetben egyaránt. Az állandóság hiánya nagy módszertani rugalmasságot követel a tárgy előadójától. A változó világhoz való gyors alkalmazkodást segíthetik a megfelelő oktatási segédeszközök, jegyzetek, az értékelés és számonkérés módszerei. Rétfalvi Gábor a gondok, a problémák érzékeltetésére helyezte előadásában a hangsúlyt, hiszen a tárgy oktatásának metodikája még részben kiforratlan. Hogy a szilárdabb elméleti alapokon nyugvó szaktárgyi módszertan kialakuljon, éppen ilyen fórumokra, az oktatók tapasztalatainak rendszeres kicserélésére van szükség.

Mondanivalójához számos szállal kapcsolódott *Zellerné Klingler Jolán* (Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kara, Kaposvár) gondolatmenete, aki *A tartalmi feltárás oktatásának módszertani problémái* címen tartotta meg beszámolóját. A tartalmi feltárás előfeltétele a szöveg megértése, a logikus, lényeglátó gondolkodás elsajátítása. A tárgyat oktató tanár feladata tehát az, hogy a hallgatók ilyen képességeit – építve a középiskolában, illetve más tárgyakban tanultakra – kibontakoztassa. Előadásában szellemes példákkal szemléltette a tartalom mind pontosabb megértéséhez elvezető módszereket, gyakorlatokat. Nem a feltáró, kereső rendszerek „merek” szabályainak elsajátíttatása a tantárgy célja, hanem olyan elméleti ismeretek és gyakorlati készségek kialakíttatása, amelyekre szükség lesz a jövő században dolgozó könyvtárosoknak, információszakembereknek. Előadásában két további fontos kérdésre külön kitért: a jelenlegi jegyzetek, tankönyvek előnyeire (netán hátrányaira) és arra, hogy a hallgatók a kötelező könyv-

tári gyakorlatokon nem ritkán egészen más valósággal szembesülnek, mint amiről az előadásokon hallanak.

A képzőintézmények felelősségének kettős, gyakran nem könnyen egyeztethető oldalára hívta fel a figyelmet *Eszenyiné Borbély Mária* (Bessenyei György Főiskola, Nyíregyháza). A felsőfokú könyvtárosképzésnek már akkor tantervbe kell illesztenie a legkorszerűbb ismereteket, amikor a szakma még csak készül a sokszor radikális változásokkal járó bevezetésükre. Úgy kell képezni a jövő szakembereit, hogy még nem lehet építeni szilárd gyakorlati tapasztalatokra. A képzés megfelelő színvonalát természetesen ilyen körülmények között is biztosítani kell, fel kell készülni a szükséges korrekcióra. De hogyan? Segítséget jelenthet a minőségbiztosítás elveinek, módszereinek alkalmazása az oktatásban is. Bár egy konkrét tárgy – a könyvtáru automatizálás oktatása – kapcsán, mégis a könyvtárosképzés egészére érvényesíthető módszereket és megoldásokat ismertetett. Az 1995/1996-os tanévben kezdődött Nyíregyházán *A könyvtári információs rendszerek* című tárgy oktatása. A hallgatók a kezdeti időben nem mutattak kellő érdeklődést a tárgy iránt, így nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos pontokon változtatni szükséges. A *Pareto-analízis* és a „*halszálka*”-diagram elkészítése segítséget nyújtott ahhoz, hogy a hallgatók motivátlanságának okait felderítse. Kiderült, hogy külső (más tárggyal, más szakokkal való időbeli ütközés stb.) és belső okok, vagyis a tárgyból következő hiányosságok is közrejátszottak ebben. A tantárgy tartalmán, szerkezetén, tanítási módszerein végrehajtott korrekciók egyértelműen bizonyították a minőségbiztosítási módszerek fontosságát, hiszen javult a hallgatók motiváltsága, nőtt a képzés hatékonysága.

Vörös Klára (Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar) előadásában a könyvtárpedagógia szakmódszertanának elméleti és gyakorlati kérdéseit tekintette át. A könyvtártudomány és a pedagógia metszetében létrejött tevékenységrendszer a könyvtárpedagógia mint az iskolai munkába integrálódott könyvtári ismeretanyag oktatásának módszertana. Az előadó hangsúlyozta, hogy a könyvtárpedagógiai módszerek oktatásának mind a pedagógus-, mind a könyvtárosképzésben meg kell jelennie mint az információszerzésre felkészítő és az öntevékeny, felfedezéssel tanuló kialakító szakmetodikának. Kaposvárott a jelöltek négy féléves kurzus keretében sajátíthatják el a szükséges ismereteket. *Vörös Klára* a tematika bemutatása során részletesen kitért a mit? mellett a hogyan?-ra is, vagyis az oktatás során bevált – bár korántsem örök – módszerek bemutatására.

Kovács Mária (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely) a tanácsokon 1997 óta folyó „könyvtárostánár” szakirány oktatásának módszertani tapasztalatairól számolt be. Korábban ezek az ismeretek speciálkollégiumok keretében voltak elsajátíthatók, ezért már régebben is folytak ilyen jellegű módszertani vizsgálatok, kutatások, de – hangsúlyozta az előadó – „*nem halasztható tovább egy olyan szakmódszertan oktatásának kidolgozása, mely az iskolai könyvtárost, ill. könyvtárostánárt felkészíti a könyvtárhasználati ismeretek oktatására.*” 1997 óta folyik ennek a szakmódszertannak kialakítása a különféle ismeretterületekre, mint pl. az olvasás- és könyvtárpedagógiai alapok, könyvtári órák tartásának módszertana, könyvtárban tartott szakórák metodikája stb.

Az önálló ismeretszerzésre való képesség kialakítása azonban nem kizárólag az iskolai könyvtár és az iskola feladata. Ezen a ponton kapcsolódott Vörös Klára és Kovács Mária előadásához *Kucska Zsuzsa* (Terézvárosi Gyermekkönyvtár, az ELTE TFK külső előadója, Budapest) beszámolója a gyermekkönyvtári munka oktatásának módszertanáról. Az ELTE TFK-n a hallgatók speciálkollégium keretében ismerkedhetnek meg a gyermekkönyvtári munkával. A cél azonos az iskolai és a gyermekkönyvtárban: megszerettetni az olvasást, a könyves környezetet a gyermekekkel. Az azonos cél azonban eltérő eszközökkel és módszerekkel érhető el. A gyermekkönyvtárban több a játék, a tréfa, más a hangulat, kötetlenebb, mint az iskolában. Szabadabb a környezet, ez azonban nem jelenti az irányítás hiányát. A gyermekkönyvtárosi munkában vannak elsajátítható módszerek, ismeretek, de kétségtelenül a hallgató személyiségének is olyanoknak kell lenni, hogy könnyen tudjon kapcsolatot teremteni a gyermekekkel, megnyerje bizalmukat. Ezek a személyiségjegyek azonban fejleszthetők a képzés során: Kucska Zsuzsa az ezt szolgáló módszerekből mutatott be egy csokorra valót előadása során (közös játékba is bevonva hallgatóságát).

Tóvári Judit (Esterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger) a távoktatás szerepéről és lehetőségéről beszélt a könyvtárosképzésben. A távoktatás nem némileg korszerűsített levelező tagozatos képzés. Utóbbiban a hallgatók tanulmányaik alatt magukra maradnak, a ritka konzultációk kevés lehetőséget adnak az eredményes tanulásra, a tanári segítségre. A távoktatás lényege, hogy a hallgató állandó kapcsolatban van a tanárral, a feladatokat folyamatosan kapja és oldja meg a diák. De módja van arra is, hogy a lakóhelyén a képzőintézmény által szakmailag, módszertanilag felkészített mentorhoz forduljon, ahhoz a gyakorló könyvtárhoz, aki a távoktatás programja és tematikája alapján ad tanácsot, segíti a gondjaira bízott jelöltet. Távoktatás nem alakítható ki megfelelő tankönyvek, oktatási segédletek nélkül. Tóvári Judit az elmúlt évek tapasztalatai alapján adott számot azokról az eredményekről, amelyeket az új, a bibliográfiai leírás és katalogizálás oktatásához kifejlesztett tankönyvsomaggal ért el. A távoktatás természetesen nem csodaszere, a tanártól és a hallgatótól is nagy erőfeszítéseket igényel, de – megtalálva a megfelelő, a távoktatás formájához és céljához illő módszereket és eszközöket – hatékony képzési formává válhat.

Összegezve az előadásokon elhangzottakat, a könyvtári szaktárgyak oktatásának módszereiről lehet és szükséges az érdekelt oktatóknak eszmét cserélniük a jövőben is. A netán rendszeressé váló fórumhoz elvezető úton jelentett fontos állomást a szeptemberi tanácskozás.

(-y-y)

Friedrich Adolf Ebert nézetei a könyvtárosképzésről

Egy felsőoktatási intézmény fennállásának jubileumát ünnepeelve illő, hogy eltöprengjünk tudományterületünk képzésének tartalmán, oktatásának módszertani kérdésein, tükröt tartva magunk elé, hogy áttekintsük a jelent, kicsit visszaemlékezzünk a múltra, és ezek alapján – együtt gondolkodva, figyelembe véve szakmánk fejlődési tendenciáit – talán előrevetítsük a jövőt. Jelen előadás a múltba tekint vissza.

A könyvekkel kapcsolatos ismeretek korábbi összefoglalásai

A könyveknek, „a tudomány szent edényei”-nek¹ hasznáról, gyűjtéséről és használatáról szól *Richard de Bury* (1287–1345) híres „Philobiblon”-ja, amely – bár kitér arra, hogy a könyvtár állományáról katalógust is kell készíteni² – nem könyvtárost, hanem tudós könyvgyűjtőt, bibliofilt „képez”. A XVIII. századig (de sokszor még a XIX. században is) az akkoriban nyilvánossá váló nagy tudományos (udvari, egyetemi és főúri) könyvtárak kezelését tudósok, professzorok látták el mellékes foglalatosságukként. *Michael Denis* (1729–1800) munkája, az *Einleitung in die Bücherkunde* (Bécs, 1777–1778, illetve második kiadásban ugyanott 1795–1796) olyan könyvtörténeti és tudománytörténeti ismeretek összegzését adja, amelyekre a könyvtárosnak szüksége van. (De nemcsak könyvtárosoknak, hanem minden művelt embernek, tudósnak és könyvbarátnak is.³ *Schelhorn* és *Erdt*⁴ munkáiban is hasonló, de több területet átfogó elvárások jelennek meg a könyvtárossal szemben, azzal a különbséggel, hogy Erdt már könyvtárlátogatásokat is előír jövőendő kollégái számára.

A könyvtárosképzés gondolata a XIX. századi német szakirodalomban

Martin Schrettinger (1772–1851) nevezte a könyvtárral kapcsolatos ismeretek összességét először könyvtártudománynak az 1808-ban megjelent „Versuch eines vollständigen Lehrbuches der Bibliothek-Wissenschaft”-ban; az ezt követő munkák következetesen elfogadják e megnevezést és sokszor a tartalmát is: „szilárd alapelveken nyugvó rendszeres foglalatok mindazoknak a tanoknak, amelyek alapján a gyűjtött könyvanyag célszerű könyvtárrá szervezhető”⁵, tehát ez azt jelenti, hogy a tudományokban való jártasság önmagában nem elegendő, hanem speciális stúdiumokat kell végeznie annak, aki ezt a hivatást választja.

Schrettinger ezen felfogásával *Friedrich Adolf Ebert* (1791–1834) egyetértett ugyan, nézeteik a könyvtártudomány tartalmának értelmezésében azonban – egy-

más munkásságának kölcsönös elismerése mellett is – eltérőek voltak. Ebert a könyvtárosképzésről írott, „Die Bildung des Bibliothekars”⁶ című munkájában hangot ad e nézeteltérésnek: míg Schrettinger tisztán a könyvtári munka gyakorlatából, technikáiból indul ki, Ebert a könyvtárat mint intézményt inkább elméleti szempontból vizsgálja. A következő kritikával illette Schrettinger művét (19. p.): „Schrettinger custos »Lehrbuch«-ja koncepciójának elhibázott volta ellenére a gyakorlati tapasztalat megannyi gyöngyszemét tartalmazza; önmagam is sokat köszönhetek tanulmányozásának, így, összes hibája mellett is, minden könyvtáros számára elengedhetetlen kézikönyvnek tartom.”

Ebert a könyvtártudomány lényegét és a könyvtáros feladatát nem csupán abban látja, hogy a könyv gyors visszakereshetőségét biztosítsa – tehát nemcsak a Schrettinger-féle „berendezés”, könyvtártan képezi a könyvtártudományt –, hanem „a könyvtáros tevékenysége inkább a jövőre orientált, amely számára hűséges és megértő megőrzőnek kell lennie ... nem kevés bátorság kell ahhoz, hogy egy magot elveszünk és gondozzuk, melynek boldog learatásánál nem leszünk már jelen; nagy önfeláldozást igényel a saját alkotásról való lemondás, hogy csendes magányban csak egy jövődő és ismeretlen művet készítsünk elő gondosan és észrevétlenül.” Ahhoz azonban, hogy a jelenben megalapított és rendezett könyvtárak a jövőben is betölthessék funkciójukat, már a mostani rendszert kell olyan tökéletesen megalkotni, hogy azt a következő generációk el tudják fogadni, és ne a mi hiányosságaink miatti hátrányokkal kelljen megküzdeniük. (Külön feladatként emeli ki legalább a német könyvtárak számára egységes katalogizálási gyakorlat megteremtését.) Friedrich Adolf Ebert jelmondata: „Aliis inserviendo consumo” (Minden erőmet mások szolgálatára szentelem), ez hatotta át teljes elméleti és gyakorlati munkásságát, ifjan kihunytt életének szorgos munkával töltött minden percét.

Ebert 15 éves korában a lipcsei városi könyvtárban kapott munkát, teológiai, történelmi és filológiai tanulmányai után ismét Lipscebe, majd 1813-ban a drezdai királyi könyvtárba került, ahol egyik elődje, Johann Michael Francke munkássága vált példaképévé. Francke 1740-től Heinrich von Brünau gróf (1678–1772) könyvtárosa, az 1760-as években Brünau könyveivel együtt a drezdai királyi könyvtárba került, és a teljes állományra kiterjesztette a történelmi-földrajzi szempontok szerinti tematikus tagolást. (Ebert felfogása szerint az aprólékosan felosztott szakokban könnyen lehet tájékozódni helyrajzi jelzetek nélkül is. Ezt a fajta elrendezést – Schrettinger gyakorlatias felfogásával szemben és a könyvtárépítészetben bekövetkezett változásoknak is köszönhetően – túlhaladottnak tartották, és a későbbiekben bírálták Ebertet a XVIII. századi módszerhez való ragaszkodása miatt⁷). Rövidebb wolffenbütteli és breslauer kitérők után Ebert – részben szakmai okok, részben pedig gyenge egészsége miatt – visszatért Drezdába (1825), ahol hamarosan a könyvtár élére került és ott tevékenykedett haláláig, 1834-ig.

Die Bildung des Bibliothekars, 1820

Könyvtárelméleti és könyvtártudományi művei⁸ hamar ismertté és elismertté tették, szintén ezt bizonyítja a drezdai könyvtárban fennmaradt 31 kötetnyi levelezése, de a kor „inkább tudós, mint könyvtáros” szemléletével ellentétben állt Ebert

mentalitása, amely a könyvtárosságot hivatásként és nem „szinekúra” állásként fogta fel. A szakma önálló hivatássá válásához olyan speciális „képzés” kell, amely alapján a könyvtárosság elkülöníthető más hivatásoktól. „Die Bildung des Bibliothekars” című munkájában arra vállalkozik, hogy – immáron valóban rendszerezetten – összefoglalja a szükséges adottságok, képességek, készségek és ismeretek körét, azok egymásra épülését, a képzés „tematikáját”. A könyv előszavában hangsúlyozza, hogy művét nem könyvtártudományi tankönyvnek szánta, hanem a könyvtárossághoz szükséges ismeretek elsajátításának módszertanát vázolja, értelemszerűen helyenként konkrét tanácsokat is adva. Azoknak ajánlja munkáját, akik erre a pályára készülnek, hogy gondolkozzanak el azon, vajon meg tudnak-e felelni a „tiszttség fontosságának és saját kötelességadatuknak”.⁹

Ebert még nem intézményes, iskolarendszerű könyvtárosképzést képzelt el, hanem praxisorientált, valamely könyvtárban és tapasztalt könyvtáros mellett eltöltött tanulóveket; biztosítva ezzel a könyvtárosváltás esetén a bibliotéka működésének és szolgáltatásnak a folyamatosságát.

A könyvtárossá válás alappilléreiként Ebert előismereteket, szakmai tudást és fontos jellemvonásokat különít el.

Előismeretek

Ebert szerint a könyvtáros hivatáshoz szükséges előismeretek sokkal átfogóbbak és többfélék, mint a többi tudomány művelőinek esetében:

- A görög és latin magától értetődő ismerete mellett kiemeli az élő nyugati nyelvek fontosságát.
- A történelem, az irodalom-, valamint tudománytörténet is nélkülözhetetlen a könyvtári munkában, de ezen felül szükségesek az oklevéltannak és a művészi ismereteknek azon vonatkozásai, amelyeken a kéziratok és a metszetekkel illusztrált könyvek meghatározása, leírása alapul. A tudományok összességében való – nem felületes – jártasságot azért hangsúlyozza, mert – nézetei szerint – a könyvtárosnak minden szakterületet ugyanolyan mértékben kell szeretnie és mindenhez ugyanúgy kell értenie a szolgálat és nem saját hírének öregbítése érdekében.
- Ebert az alapok közé sorolja a gyors és szép kézírást, a jó memóriát és tájékozódási képességet, kitér a kézügyességre, könyvek, polcok javítására.
- Az előfeltételek egy speciális csoportjába tartozik a tudományos és egyben könyvtári munkára, a lényeg felismerésére, apró adalékok megtalálására való képesség; a természet ajándéka ez, de szorgos gyakorlással tovább lehet és kell is fejleszteni.

És mindezek megléte csupán esélyt jelent, a jelöltek ezek birtokában kezdhetnek hozzá a képzés második részéhez, a szakmai ismeretek elsajátításához.

Szakmai tudás

A szakismeretek megszerzésének Ebert a következő tematikus súlypontjait és főbb lépéseit különíti el:

- Az első feladat a leíró (betűrendes) és a szisztematikus (tartalmi) katalógusok megismerése; legjobb példáiknak Ebert Audifreddi és Francke

munkáit tartja. Ezt követően és más könyvtárak katalógusaival való összehasonlítás után lehet nekikezdeni saját katalógus építésének.¹⁰

- A könyvtár történetének, már nem használt régebbi katalógusainak megismerése, levéltárának átböngészése és minden olyan kézírás olvasásának és azonosításának megtanulása, amely bármely, a könyvtárral kapcsolatban álló személytől származik – ezek egytől-egyig a könyvtár jelenlegi helyzetének, gyakorlatának megértését szolgálják, jó helyismeretet és az állomány átlátását eredményezik.
- Ebert az elméletben és gyakorlatban való jártasság eme fokán írja elő a szakirodalom olvasását, kiegészítve ezt könyvtárlátogatásokkal és könyvtárleírások áttanulmányozásával.

A szakmai felkészültség és az adott könyvtár hagyományainak ismerete, feljegyzések, tervek készítése és megőrzése, a naplóírás mentik meg a könyvtárost az elhibázott és fáradságos átalakításoktól és átrendezésektől, az olvasókat pedig a könyvtár folyamatosságának teljes hiányától.

Jellemvonások

Morális tulajdonságok elsajátíttatása nem építhető be önálló tantárgyként egyetlen képzés „tematikájába” sem, de Ebert kiemel néhány olyan jellemvonást, amelyek a képzés során kibontakoztathatók és a könyvtári munkához elengedhetetlenek: fontos a rendszeret, precíz és lelkiismeretesség, nemcsak a könyvtár elrendezésében, hanem éppúgy a munkák dokumentálásában is. De ahhoz, hogy a könyvek szakszerű gyűjtőjéből, rendszerezőjéből és megőrzőjéből elkötelezett információszoigáltató válják, önfeláldozó, odaadó és szorgalmas munkával kell az olvasni és kutatni vágyók szolgálatára állni; kitartó munkával az intézmény jó hírét kelteni, megővni és öregbíteni.

A könyvtároshivatáshoz fontos képességek, ismeretek színes tematikájának bemutatása után Ebert így biztatja jövőbeni követőit (57. p.): „Aki kötelességeinek érett megfontolása után tiszta lelkiismerettel képesnek tartja magát a könyvtáros hivatás buzgó és lelkes gyakorlására, kezdjen hozzá bátran és örömmel nehéz, de gyönyörű munkájához.” A szerző a könyvtári hatóságokhoz azzal az indítvánnyal fordul, hogy a könyvtárak számára a működés és használat feltételeit meghatározó szabályzatokat kell készíteni, a könyvtárosok számára pedig – a többi szakma képzési rendszeréhez igazodva – vizsga bevezetését javasolja, ahol a jelöltek számot adhatnak szakmai felkészültségükről. Ez a vizsga tenné kompetenssé a könyvtárosokat utódaik tanítására-nevelésére, és mindamelllett emelné e hivatás társadalmi preszíziáját.

Ebert magyarországi hatása

A XIX. század magyar könyvtárügyében Ebert nézeteinek recepciója és hatása kimutatható az összefoglaló, illetve annak tervezett könyvtártani munkákban, *Toldy Ferenc* (1805–1875, 1847 előtt Schedel) és *Kudora Károly* (1851–1916) műveiben.

Toldy Ferenc – a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának felállítója, később az Egyetemi Könyvtár igazgatója – 1843-ban tette közzé az Athenaeumban

„A' könyvtárta'n' kézikönyve” című munkájának bevezetőjét.¹¹ A rövid részletben Toldy a könyvtáraknak két összetevőjét nevezi meg: az anyagit, a könyveket, valamint a szellemi összetevőt, tehát a könyvtárnokot, aki „valóságos lelke, életerejé minden bibliothecának [... melynek hasznát] időn és téren át, egész irodalmakra 's jövendő korokra is átszámaztatni tudja” (p. 204.).

Az írás 6. §-ában megemlíti Schrettingert mint a könyvtártudomány atyját, és Ebertet (valamint Molbechet), akik elfogadták e megnevezést. E terület művelőit Toldy szerint méltán nevezhetik tudománynak e „tanítvány”-t, majd felsorolja azon ismeretek összességét – a nyelvtudást, a különféle tudományokban való jártasságot, történeti stúdiumokat, könyvészetet, „kézirat-ismét”, „földiratót” –, amelyre a könyvtárosnak szüksége van. „De ugyan ezen ismeretek nem csak a' könyvtárnoknak, hanem legtöbb tudósoknak és írónak nagyobb kisebb megszorítással szükségesek – ez idáig mintha Denis álláspontját fogadná el –, 's nem alkotó részei a' könyvtártannak, hanem szükséges megelőzői és első föltételei a' könyvtárnokságnak”,¹² tehát ezen felül még sok mindent el kell sajátítania az ezen hivatást választóknak. Mily nagy kár, hogy Toldy könyvtártana – könyvtártudományi összefoglalója – csak ily kicsi töredék maradt.

Az első magyar nyelvű és teljes könyvtártani összefoglaló Kudora Károlynak, az Egyetemi Könyvtár könyvtárnokának a – kortársai és az utókor által is sokat vitatott¹³ – munkája.¹⁴ Érdekes, hogy Schrettingert csak a könyvtártan irodalmát bemutató fejezetben említi meg mint elsőt, aki a könyvtártant tudománynak tekintti. Inkább lelkesedését, mint nézeteit tartja maradandónak. Ebertnek a könyvtárosképzésről szóló munkáját összes elődjeit fölülmúlónak értékeli, „Allgemeines Bibliographisches Lexikon”-ját ajánlja, módszereit az egyes könyvtári munkafolyamatok kapcsán részletesebben is ismerteti.

Zárszó

Friedrich Adolf Ebert könyvtárelméleti, könyvtártani művei, könyv- és könyvtártörténeti írásai, segédkönyvei maradandó értékét képviselik a tudománytörténetnek, „Die Bildung des Bibliothekars” című munkája elvi alapját adja a könyvtárosképzés feladatának és tartalmi összetevőinek azzal együtt is, hogy a mai képzésnek a XX. és XXI. század elvárásainak kell megfelelnie. E kihívások értelemszerűen újabb technikák és modernebb elméletek közvetítését várják el tőlünk, de Ebert hivatásértelmezése és jelmondata – „aliis inserviendo consumidor” – örökre „tananyag” kell, hogy maradjon.

JEGYZETEK

- 1 Richard de Bury: Philobiblon. Bukarest : Kriterion, 1971. 128. p.
- 2 Uo. 150. p.
- 3 Schmiedmaier, Dieter: Michael Denis als Bibliothekspädagoge. In: Könyv és könyvtár, 13. Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1982. 151. p.
- 4 Jürgen Voss „Bibliothekare als Gelehrte und Wissenschaftler” című írásában – In: Bibliotheken und Aufklärung. Wiesbaden, Harrassowitz, 1988. 185–205. p. – mutatja

- be röviden Johann G. Schellhorn : Anleitung für Bibliothekare und Archivare. 2 Bde. Ulm, 1788–1791. és Paulin Erdt : Anleitung für angehende Bibliothekare und Liebhaber von Büchern. Augsburg, 1786. című munkáit, párhuzamba állítja felfogásukat Ebertével, de míg ők egyértelműen a felvilágosodás gondolkodását képviselik, Ebert már a XIX. század problémáival szembesül. (Voss tanulmányának érdekessége, hogy a XVII–XVIII. század szótárai, lexikonai és könyvtárral kapcsolatos munkái alapján követte a kor könyvtáros-elképzelésének változását.)
- 5 Idézi Varjas Béla: A könyvtártudomány elvi alapjai és rendszere. In: Magyar Könyvszemle, 1955. 1. 2. p.
 - 6 Ebert, Friedrich Adolf : Die Bildung des Bibliothekars. 2. umgearb. Ausg. Leipzig, 1820. 8–9. p. (A mű első kiadása is 1820-ban jelent meg, a második kiadás jelentősen át- és továbbdolgozott; erről készült Horst Kunze utószavával faksimile kiadás: Leipzig : Harrassowitz, 1958.)
 - 7 Hessel, Alfred: A könyvtárak története. Budapest : OSZK KMK, 1959. 106. p.
 - 8 Ebert legfontosabb művei:
 1. Kritik der Leipziger Bibliotheken. Kézirat. 1807.
 2. Über öffentliche Bibliotheken, besonders deutsche Universitätsbibliotheken. Freyberg, 1811.
 3. Die Bildung des Bibliothekars. Leipzig, 1820.
 4. Allgemeines Bibliographisches Lexikon. Bd. 1–2. 1821–1830. (Ebert tervei között szerepelt a lexikon harmadik kötetének összeállítása, amely a legfontosabb általános szakirodalmat könyvtári szakok szerinti csoportosításban tartalmazta volna.)
 5. Geschichte und Beschreibung der Königlich-öffentlichen Bibliothek zu Dresden. Leipzig, 1822.
 6. Zur Handschriftenkunde. Wolfenbüttel, 1825.
 - 9 Die Bildung des Bibliothekars. 10. p.
 - 10 A katalógusok építéséhez alapelveket is megfogalmaz, pl. nem a forma, hanem a tartalom alapján kell a könyvet besorolni – ez a hagyományos német katalogizálás „substantivum regens” gyakorlatából ered, és még a század első felében is meghatározó volt; a könyvek szakok szerinti csoportosításánál a filozófiai tudományfelosztás helyett speciális könyvtári rendszerezést tart elfogadhatónak, de vitatja Denis elképzelését, mivel szerinte túl nagy teret enged a könyvtáros önkényének és a következtelenségnek. Vö.: Uo. 26–35. p.
 - 11 Könyvtárakról: Bevezetése dr. Schedel Ferencz’ illy czimű munkájának: „A’ könyvtárta’n’ kézikönyve”. Mutatványul. In: Athenaeum, 1843. 201–210. p.
 - 12 Uo. 209. p.
 - 13 Vö. Somkuti Gabriella: Száz éves az első magyar könyvtári munka, Kudora Károly könyvtártana. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 4. 541–544. p.
 - 14 Kudora Károly : Könyvtárta’n. Budapest : Dobrowsky és Franke, 1893.

Pogányné Rózsa Gabriella

Juhász Gyula 70. születésnapjára

2000. szeptember 11-én lett volna hetven éves Juhász Gyula történész, az Országos Széchényi Könyvtár volt főigazgatója. A történész szakma, illetve Juhász Gyula publikációi, amelyek történész–kutatói munkásságának eredményei, nyilván kijelölik helyét a magyar történettudományban. Nekünk az a feladatunk, hogy gyorsan felejtő korunkban, ha röviden is, de megemlékezzünk Juhász Gyuláról, a könyvtárigazgatóról, bemutatva: főigazgatósága nem egy outsider hét évig tartó regnálása volt a nemzeti könyvtár élén. Ez nem azt jelenti természetesen, hogy Juhász Gyulából utólag könyvtárost akarnánk csinálni vagy hogy ő magát könyvtárosnak tekintette volna. Annál hűségesebb volt eredeti hivatásához. De szakmánkat is jobban tisztelte és becsülte annál, mintsem hogy az ország első könyvtárának élére kerülve magát ex officio a legjobb könyvtárosnak tekintse. De a hivatás és pozíció kettőssége vagy ha úgy tetszik: összekapcsolódása, egymásra találása egyrészt pozitív eredményekkel járt a nemzeti könyvtár számára, másrészt olyan szemléletet eredményezett, amelyet jó szívvel lehet követésre ajánlani nemcsak az utódok, nemcsak az OSZK könyvtárosai számára, hanem a könyvtárosoknak általában is.

Juhász Gyulának *nemzeti könyvtári gondolkodása* volt. Tisztában volt a nemzeti könyvtár gyűjteményének felbecsülhetetlen értékével. De ez nemcsak a történész-kutató természetszerűleg elvárható viszonya volt a könyvtárhoz, hanem ő szerette is a könyvtárat. Ez az értelmi és érzelmi kötődés a könyvtár gyűjteményeihez vezette munkájában, döntéseiben, törekvéseiben: mindig a könyvtár érdekeit helyezte előtérbe. Ezért követett el mindent az egyre romló pénzügyi helyzet közepette, hogy a nemzeti könyvtár gyűjteményét gyarapítani tudjuk, és ezért adott meg minden támogatást az állományvédelemnek is. Egyik dédelgetett elképzelése volt, hogy a nemzeti könyvtár tartozék közvetlenül a kormány felügyelete alá. Nem valamilyen arisztokratikus szemléletmódból következett ez – tőle igazán távol állt az arisztokratikus magatartás –, hanem a nemzeti könyvtár rangját, a „nemzet emlékezetét” és feladatait tekintette olyan fontosnak, ami indokolná ezt. Mellesleg ez az elképzelés teljesen megfelel a gróf Széchényi Ferenc-féle alapítólevél 3. pontjának: „Ez az intézmény pedig most egyenesen ő kir. hercegségtől, az ország nádor urától, a jövő időkből pedig (melyeket Isten hosszú idők sorára tartson vissza) a mindenkori nádori tisztségtől, e méltóság üresedése esetén pedig a Magyar Kir. Helytartótanácstól függjön, hogy így ennek az intézménynek ne csak nagyobb megbecsülés és fejlődés biztosíttassék, hanem őfelsége kegyes tetszése szerint úgy is rendeztessék be, hogy a kitűzött célnak megfelelő közhasználatra megerősödjék.” Ezek bizony ma is érvényes gondolatok.

Juhász Gyula főigazgatóságához kötődik az az alapvető *fordulat a nemzeti könyvtár számítógépesítésében*, amikor a külső, bérelt gépeket és programokat saját gépre és programokra tudtuk váltani. Ez olyan minőségi változást hozott az OSZK szolgáltatásaiban, amely a további, a jelenlegi fejlődést is megalapozta.

Juhász Gyulának köszönhető, hogy létrejött a *Történeti Interjúk Videotára*, jelentősen bővítve közelebbi múltunk kutatásának, tanulmányozásának forrásbázisát, és lehetővé téve a magyar mozgóképanyag tanulmányozását a nemzeti könyvtárban.

A rendszerváltozás előtt két évvel saját hatáskörében *feloldotta a Zárolt Kiadványok Tára zártóságát*. Ez a lépése nemcsak az olvasók és kutatók számára tett szabadon hozzáférhetővé egy gazdag forrásanyagot, hanem egyben példát mutatott a könyvtárigazgató kollégáknak is, épp a legérdekesebb, legteljesebb, korábban leginkább zártan kezelt gyűjtemény szabaddá tételével.

Történészként, a Magyarságkutató Intézet vezetőjeként olyan *jeles külföldön élő magyar személyiségeket hívott meg a könyvtárba*, szintén még a rendszerváltozás előtt, mint Deák István történész, Borbándi Gyula író, történész. Ezek az akkori látogatások utólag úgy is felfoghatók, mint a Szabad Európa Rádió magyar adásanyaga későbbi nemzeti könyvtárba kerülésének szellemi előkészítése, megalapozása.

Nevéhez fűződik a *Széchényi Ferenc Emlékérem* kitüntetés gondolata és létrehozása. Ezzel a nemzeti könyvtár egyszerre tiszteleg alapítója emlékének és évente egy-egy munkatársa kiváló nemzeti könyvtári teljesítményének. Annak idején az ezzel kapcsolatos ünnepség arra is jó alkalom volt, hogy a könyvtár felhagyjon az akkor még kötelező április 4-ci ünnepség megrendezésével.

Intézményi vezetőként kerülte az éles konfliktusokat a könyvtáron belül. Az volt az álláspontja, hogy a kompromisszumos megoldások jobban előre viszik az ügyeket, mint ha valaki utasításra, kényszerből csinál valamit. Fontosnak tartotta a *jó munkahelyi légkört*, azt, hogy a könyvtár munkatársai jó érzéssel járjanak dolgozni a nemzeti könyvtárba, mert tisztában volt vele, hogy így többet ki lehet hozni a munkatársakból, a jó hangulatban végzett munka a könyvtárnak is és a munkatársaknak is hasznos. Kissé visszahúzódó, nehezen oldódó alkat volt, de mindig bölcs, csendes örömmel nyugtázta, ha látta, hogy a könyvtár munkatársai valamilyen hivatalos vagy nem hivatalos, informális rendezvényen jól érezték magukat, felszabadultak voltak.

De Juhász Gyula nemcsak a nemzeti könyvtár munkatársait szerette, hanem *szerette a könyvtár olvasóit is*. Mint a felhasználói, kutatói oldalról a másik oldalra, a könyvtár élére került értelmiségi *nagyon fontosnak tartotta, hogy a nemzeti könyvtár maradéktalanul lássa el szolgáltatói feladatait*. Nem szívesen rövidítette meg a nyitvatartási időt sem technikai okok miatt, sem egyéb alkalmakkor, pl. több napos ünnepek előtt. „Olyan kevés hely van, ahol az emberek jól érezhetik magukat” – szokta mondogatni. „A könyvtár legyen ilyen, és álljon rendelkezésre!” – Ha éppen kevés olvasó van, akkor annak a kevésnek a kedvéért, függetlenül attól, hogy „megéri-e” vagy nem. Tudós kutató könyvtárigazgató léteére szerette a diákolvasókat a nemzeti könyvtárban. Olyannyira, hogy egy időben még a középiskolások is minden korlátozás nélkül a nemzeti könyvtár olvasói lehettek. A diákokban a jövő lehetséges tudósjelöltjeit látta – és egy kissé nyilván régi önmagát, a Biáról származó diákot, aki annak idején áhítattal ült az Országos Széchényi Könyvtár olvasótermében, még a Nemzeti Múzeum épületében.

Juhász Gyula most lenne hetven éves, és már hét éve eltávozott. Korán kellett elmennie. Voltaképpen még most is közöttünk lehetne.

Poprády Géza

A budapesti sajtó adattára 1873–1950

A kiegyezés és a második világháború közötti korszak könyv-, sajtó- és nyomdászattörténetének levéltári kutatásokon alapuló monográfiája megíratlan. Részben az adatok feltáratlansága miatt: szemben az előző korszakok forrászegénységével (ami természetesen egyáltalán nem könnyíti meg a kutatók helyzetét) a XIX. századtól már – igaz, eltérő értékű és jelentőségű – iratanyag áll rendelkezésre. Akad közöttük többé-kevésbé épségben fennmaradt nyomdai vagy kiadói fond a levél- és kéziratárakban, és kutathatók szép számmal olyan, elsősorban gazdasági–jogi jellegű iratok, amelyek a sajtó- és nyomdai rendelkezéseknek megfelelően az egykori vállalkozások mindennapi ügymenetének pontosabb megismerését teszik lehetővé. Utóbbiak szétszórva a cégbíróságok irattáraiban vagy az illetékes polgármesteri hivatalok aktái között találhatók.

A kiegyezés körüli években keletkezett jogszabályok megteremtették azt a jogi környezetet, amely összhangot teremtett a gyorsan fejlődő ipar és kereskedelem igényei, valamint a korszerű állami–önkormányzati szakigazgatás követelményei között. Aprólékosnak tűnő előírások szabályozták a különféle adatok bejelentési kötelezettségét, minden gazdasági vállalkozásnak – így a nyomdák, kiadók is – közölni kellett a cégjegyzésre jogosultak körében bekövetkezett változásokat éppen úgy, mint az igazgatótanácsba újonnan beválasztott személyek nevét. Valóságos kincsesbányája egy-egy cégbírósági irattár a könyv-, sajtó- és nyomdászattörténet kutatójának is. Igaz, nem olyan izgalmasak ezek az apró tények, mint egy jelentős íróval kötött életműszerződés dokumentumai vagy valamely kiadó lektorátusának irodalomtörténeti vonatkozású és jelentőségű levelezése, de ezek nélkül az adatok – és persze a háttér felderítése – nélkül nem lehet hitelesen rekonstruálni egy adott nyomda, kiadó vagy lap életműködését. A gazdasági háttér egyébként nehéz feladat a jobbra filosz-érdeklődésű könyvtörténészeknek. Sokszor valóságos detektívmunkát igényel a vizsgált cég pénzügyi érdekeltiségeinek feltárása – és akkor még nem is szoltunk az üzleti tranzakciók és a részvénytársasági mérlegbeszámolók értelmezésének nehézségeiről.

A legújabbkori magyar könyv- és nyomdászattörténeti kéziratok számbavételének szükségességét már mintegy két évtizeddel ezelőtt felismerték. *Klanczay Tibor* volt a kezdeményezője a „*Kulturális emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása*” elnevezésű programnak, és az egyik alpprogram vezetője *Voit Krisztina* lett. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején kezdődő alaputatások egy része látott most adattár formájában napvilágot.

Az adattár a budapesti sajtó- és nyomdatörténet kutatásának nélkülözhetetlen segédeszköze, 1873-tól 1950-ig követi nyomon az egyes periodikumok életmegnyilvánulásait.

1873: a három város, Buda, Óbuda és Pest egyesítésének, a modern főváros születésének éve.

1950: a polgári korszak szakigazgatását felváltó tanácsrendszer kialakulásának esztendeje.

A két időpont között a sajtórendészeti jogszabályok szerint a lapindítás egyik előfeltétele az illetékes polgármesteri hivatalhoz benyújtandó kérelem volt, és a periodikum életében bekövetkezett minden egyes (periodicitás, a szerkesztő, kiadó vagy nyomda, tulajdonos személye) változást is közölni kellett. A sajtórendészeti előírások csak azokra a lapokra vonatkoztak, amelyek évente legalább öt alkalommal jelentek meg, politikai orgánumok indítása esetén megtehető a kaució letételének súlyos kötelezettségével. A rendelkezéseknek köszönhetően – ha nem is minden időszaki kiadványra vonatkozóan – a polgármesteri hivatalokban, így Budapesten is tekintélyes mennyiségű hivatalos irat keletkezett.

Voit Krisztina a *Fővárosi Levéltárban* található iratokból rekonstruálta a lapok adatait. Ebből adódóan a kötet több is meg kevesebb is mint egy bibliográfia. Kevesebb, hiszen nem a lapok példányból megállapítható adatait tartalmazza, hanem a különféle periodikumokról a fellelhető levéltári forrásokban találhatóakat. Bár sok esetben a sajtórendészeti szabályok alá nem tartozó lapokról is szolgáltatott jelentést tulajdonosaik, az évente csupán néhány alkalommal megjelenő szaklapokról a főváros iratai között többnyire nem maradt fenn forrás. Ezért az adattár nem azonos a Budapesten 1873–1950 között kiadott sajtó bibliográfiájával, annál szűkebb területet tár fel. Ugyanakkor több is, mint egy bibliográfia. Sajtótörténeti szempontból a kiadvány élettörténete, életútja nem azonos az első és utolsó szám megjelenése közötti idővel. Minden periodikum történetében vannak a lapok olvasói előtt homályban hagyott előzmények, rejtett összefüggések vagy lehetnek a lap utóéletére vonatkozó, az utolsó szám megjelenése után keletkezett források. Ezekhez a levéltári forrásokhoz vezeti el a kutatót Voit Krisztina munkája. (Hogy ezekből az iratokból hogyan lehet mintaszerű feldolgozást készíteni, egy viszonylag kis területen már megmutatta a kötet összeállítója. A *Magyar Könyvszemle* 1998-as évfolyamában jelent meg terjedelmes tanulmánya *Zenei folyóiratok és irataik a Budapest Fővárosi Levéltárban 1875–1890* címmel.)

Abban az értelemben is meghaladja a kötet egy bibliográfia célkitűzéseit, hogy az 5862 tétel között jócskán találni olyan lapokat, jobban mondva adatokat, amelyek soha nem jelentek meg, csupán az előkészítésig, a lapalapítási szándékig jutottak el a periodikum körül bábáskodók. Címek, nevek, ötletek: micsoda lapalapítási láz kerítette hatalmába a századforduló polgárát! A bibliográfus csupán az egykor valóban megjelent periodikumokat regisztrálja, az ő világa a Sein, az adattáré viszont a Sollen. Voit Krisztina munkája többek között ahhoz segítheti hozzá a sajtótörténet kutatóját, hogy nyomon követhesse egy-egy lapalapítási ötlet, elképzelés sorsát, megvalósulását vagy gyakori elvetélését. Ezek a szándékok, vágyak, akaratok, elképzelések is tükrözik a kort, és így – *Franz Werfel* második világháború alatt írt híres utópiájának, *A meg nem születettek csillagá-*nak címére utalva – „a meg nem született lapok jegyzéke” szervesen hozzátartozik a kor sajtójáról alkotott képhez. Az adattár és a (majdan elkészülő) sajtóbibliográfia így nem egymást kizáró eszközök, hanem egymást kiegészítők, az egykori valóságot más és más aspektusból feltárók, ám kerek egészet csak együtt alkotók.

Az adattár a tényleges és tervezett lapok adatait betűrendbe sorolt tételekben közli. Az egyes tételek a levéltári forrásokból rekonstruált bibliográfiai adatokat tartalmazzák; ahol erre mód és szükség volt, Voit Krisztina ezeket összevetette az OSZK katalógusával. A tételek végén található a Fővárosi Levéltár megfelelő állagának jelzetei. A *Függelék*nek nevezett terjedelmes rész a személy-, ál- és nyomdaneveket tartalmazza, utóbbiaknál a pontos cím is szerepel.

(Voit Krisztina: A budapesti sajtó adattára 1873–1950. Bp., 2000, Argumentum. 783 p.)

Pogány György

2000. augusztus 23-án az Egyesült Királyság magyarországi nagykövete átadta, az országban harmadik (a Békéscsabai és a Veszprémi Megyei Könyvtárak után) Európai Információs Pontot a kecskeméti Katona József Könyvtárban. Az átadás nagyszabású konferencia keretében zajlott, amelyen előadott többek között Szombati Béla, a Külügyminisztérium Integrációs Államtitkárságának helyettes vezetője, dr. Skaliczki Judit, a NKÖM Könyvtári Osztályának vezetője, dr. Cséfalvay Zoltán, a Gazdasági Minisztérium helyettes államtitkára és – természetesen – Ramháb Mária, megyei könyvtárigazgató.

Megjelenik: általában 30 nap alatt.

Az alábbiakban közreadjuk az idei MKE vándorgyűlés összefoglalóját:

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE XXXII. VÁNDORGYŰLÉSE, Esztergom, Augusztus 10–12.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 32. vándorgyűlését 2000. augusztus 10–12. között Esztergomban rendezte meg. A vándorgyűlés központi témája: **Nemzeti hagyományaink és a korszerű szolgáltató könyvtár.** A rendezvénynek az esztergomi Babits Mihály Városi Könyvtár adott otthont, amiért köszönetünket fejezzük ki dr. Bárdos Istvánné könyvtárvezetőnek és munkatársainak, ill. valamennyi tatai, komáromi, oroszlányi könyvtáros kollégának, akik közreműködtek a szervezésben. A vándorgyűlés regisztrált résztvevőinek a száma (beleértve a napi vendégeket is) megközelítette a 900 főt.

Plenáris ülés

A vándorgyűlés plenáris ülésére augusztus 10-én az esztergomi Városi Sportcsarnokban került sor. **Dr. Ambrus Zoltán** elnök megnyitó szavaiban hangsúlyozta a vándorgyűlés helyszínének tudatos választását: Esztergom, mint királyi város, történelmi hagyományai és e hagyományok őrzőjeként a millennium évében megrendezendő könyvtárosi fórum számára a legalkalmasabb helyszínnek tűnt. Köszöntötte a rendezvényt **dr. Beer Miklós** püspök, (Esztergom–Budapesti Érsek-ség) és **dr. Latorczai János** országgyűlési képviselő.

A plenáris ülés előadói voltak: **dr. Bitskey István** tanszékvezető egyetemi tanár (KLTE, Debrecen), aki a **Szellemi műhelyek a kora újkori Magyarországon** c. nyitó előadásával a hallgatóságot csaknem egy órára egy képzeletbeli egyetem padsoraiba bővölte.

Dr. Monok István főigazgató úr (Országos Széchényi Könyvtár) **A hagyomány megőrzésének egy lehetősége: bibliothecarius doctus** címen arról szólt, hogy napjainkban a hagyományt átörökítő tevékenységben a modern technológia alkalmazásának szükségszerű velejárójaként egyre nagyobb szerepet játszik a humán alapkutatásoknak a közgyűjteményekbe való áttevődése. A könyvtáros, a bib-

liothecarius doctus miközben rutinszerűen alkalmazza a modern eszközöket, ismeri a hagyományos kutatások tartalmi és módszertani követelményrendszerét is.

A harmadik előadás keretében **dr. Horváth István** megyei múzeumigazgató Esztergomnak a magyar történelemben betöltött szerepéről adott áttekintést.

A plenáris ülésen került sor a 2000. évi Fitz József-díjak átadására is. Az 1989 óta kiosztásra kerülő nívódíjat – amely a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Kiadói díja – a könyvtárakban legnagyobb sikert aratott, értékes könyvek kapják, az MKE javaslata alapján.

Ebben az évben az alábbi művek kapták az elismerést:

Magyarország története a XX. Században / Romsics Ignác. Bp. 1999.

Osiris

Kortárs magyar művészeti lexikon / főszerk. Fitz Péter. Bp. 1999.

Enciklopédia

Magyar Kódex 1-2. Bp. 1999. Kossuth K.

Magyarország védett növényei. Bp. 1999. Mezőgazd. K.

A szecesszió Budapesten / Gerle János, Lugosi László. Bp. 1999.

Magyar Könyvklub.

A vándorgyűlési hagyományokhoz híven **az MKE emlékérmek** is kiosztásra kerültek az MKE Tanácsának döntése értelmében az alábbi jutalmazottak dicsőségének örülhettünk:

Dr. Bartos Éva, osztályvezető, FSZEK;

Fenyves Márta, nyugdíjas könyvtáros, MKE MKSZ;

Dr. Hermann István, igazgató, Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa

Dr. Nemes Erzsébet, osztályvezető, KSH Könyvtára;

Ramháb Mária, igazgató, Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét

Posztumusz díj: **Lórincz Lívia**, Beregszász

Szekcióülések

A „Nemzeti hagyományaink és a korszerű szolgáltató könyvtár” c. központi téma a szekció-előadásokban került kibontásra:

I. Történettudomány, régészet

Történelem, régészet és a korszerű szolgáltató könyvtár

Dr. Síró Béla (KLTE BTK Közép- és Koraujkori Tanszék): **Fenntartói és felhasználói érdekek, integráció, konfliktusok a felsőoktatási könyvtárakban** c. előadásában hangsúlyozottan szövelt a könyvtárak feladatairól és felelősségéről a gyűjtött és rendszerezett információk naprakészen tartásának, azok hozzáférhetővé tételének (az állományfeldolgozás, számítógépesítés és a kutatási segédletek vonatkozásában), és a könyvtárhasználatra nevelés fontosságáról, ugyanakkor hiányolta jelentős szakbibliográfiák megjelenését, amelyek mindenféle kutatásnak, szakirodalmi munkának alapvető forrását jelentik.

Dr. Bíró Mária igazgatónő (ELTE BTK Régészettudományi Intézet Könyvtára) távolléte miatt előadását Váradi Eszter, az esztergomi városi könyvtár munkatársa olvasta fel. **A könyvtárak régészeti szakirodalmi ellátottsága és informatikai szolgáltatása** c. írás a dokumentumok beszerzésének finansiális nehézségeiről, a szakfolyóiratokhoz való hozzáférés problémájáról szólt. Véleménye – amely a múzeumok és könyvtáraik közművelődési feladatainak ellátását illetően kétségeinek adott hangot – megosztotta a hallgatóságot.

Dr. Fülöp Éva Mária igazgatónő (Kuny Domokos Múzeum, Tata): **Egy agrártörténész kutatásai a közgyűjteményekben** c. előadása a kutató szemével vizsgálta a könyvtári – és a múzeumi gyűjteményeket és elismerően szólt a közgyűjteményekben fellelhető forrásokról.

Dr. Fodor Péter, a FSZEK főigazgatója a FSZEK jövőképét tárta a hallgatóság elé: nemcsak az épület, de a könyvtár tevékenysége is megújul a hamarosan újjászülető könyvtárban.

A szekció gondozója az MKE Komárom Megyei Szervezete volt.

II. Irodalomtörténet, nyelvtudomány

Megtartó édes anyanyelv

Dr. János Zoltán főiskolai tanár (Nyíregyháza, Bessenyei György Tanárképző Főiskola) **Ratkó József nyelvszemlélete c. előadásában** sokoldalúan közelítette meg az író költői és prózai írásait.

Dr. Máthé Dénes, a Kolozsvári Egyetem adjunktusa **Az anyanyelv kisebbségi helyzetben** címmel tartott előadásának konklúziójaként fogalmazta meg: egy nyelvközösségben a nyelv összetart, a kisebbségben megtart.

Dr. Praznovszky Mihály, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója **A pom-pakönyvtárakról** tartott előadást. A könyv és olvasáskultúra fejlődését tekintette át a XIX. század közepétől, s a polgárosodás olvasáskultúrára gyakorolt hatásáról, valamint az olvasáskultúra és politika összefonódásáról szolt klasszikus íróink, költőink látásmódján keresztül. Napjainkhoz szolt üzenetéhez Vahot Imre gondolatait kölcsönözte: „A nemzet öntudatra ébredt, s lassanként belátta, s teljesen meggyőződött arról, hogy míg nemzetiségét leghatékótabban fenntartó, műveltségét legszebb színben visszatükörző irodalma, művészete s társasélete van, addig még nincs elveszve, sőt ily hatalmas kincs birtokában s ápolása megőrzésében virágzóbb jövőjének biztosítéka rejlik.”

Dr. Vasy Géza irodalomtörténész **A klasszikus irodalom jelene és jövője** című előadásában kifejtette, hogy a pályakezdő fiatal értelmiség számára a múlt századi irodalom is már a régi irodalom körébe tartozik, s ugyanúgy elhatárolódnak tőle, mint a közelmúlt irodalmától. Befejezésül figyelmeztetett arra, hogy a fiatal nemzedék olvasóvá, vagy nem olvasóvá válásában egyaránt döntő szerepe van a családnak, az iskolának, a tömegkommunikációnak, a művelődés- és irodalompolitikának.

A szekció gondozója az MKE Olvasószolgálati Szekciója volt.

III. Művészetek

Zeneművészet

A felkért előadó, **Szendrei Janka** professzor asszony Esztergom közepkori zenetörténetén és a számos zenei vonást mutató ún. esztergomi notáción keresztül bizonyította, hogy hogyan tudják segíteni a zenei könyvtárak és könyvtárosok a zenetudományi kutatást, illetve hogy a muzikológia milyen támogatást nyújthat a zenei hungarikumok felkutatásában, meghatározásában és őrzésében. A zenetudomány, zenetörténet a szakszerűen gyarapított és feltárt gyűjtemények mellett azt várja a zenei könyvtárosoktól, hogy különféle adat- és névtárakat, bibliográfiákat, repertóriumokat állítsanak össze, tegyenek közzé, ill. olyan kutatási segédleteket állítsanak össze, amelyek elkészítéséhez nem szükséges speciális zenei ismeret. Ugyanakkor a zenei könyvtárosi munka színvonalas ellátásához szükségesek a speciális zenei ismeretek is. Az előadást a felcsendülő gregorián dallamok tették élményszerűvé.

A szekció gondozója az MKE Zenei Könyvtárosok Szervezete volt.

IV. Helytörténet és helyismeret

Szávai Ilona a Pont Kiadó ügyvezető igazgatója **Az egyetemesség regionális gyökerei** címmel tartott előadást, melyben a kiadó tevékenységén és néhány általuk kiadott munkán keresztül adott „mintegy” keretet, fogalmi hálót a tanácskozásnak.

Közép-Kelet Európa, a határokon túl élő magyarság életének, hagyományos és jelenlegi életformájának bemutatása igényes, magas színvonalú műveken keresztül. Az előadó, Polcz Alaine, Mészöly Miklós, Szávai Géza munkáin keresztül idézte a helyhez kötődés szép példáit.

Balogh Ferencné az Eötvös Károly Megyei Könyvtár ny. igazgatóhelyettese **A falusi olvasók könyvtárképe c.** előadásában a Közkönyvtári Egylet által az 1999-ben meghirdetett, az „Én falum könyvtára” című pályázatra beérkezett negyvenkét pályaművet értékelte, melynek alapján pillanatképet kaptunk a jelen községi könyvtáiról. Az elemzés megállapította, hogy ezek a könyvtárak a település kulturális és közéletének „szigetei”, mégis kevés pénz jut fejlesztésükre, bár a pályamunkákból kitűnt, hogy a különbségek ezen könyvtárak között is jelentősek. A községi könyvtárak elsődleges feladatai közé sorolható, hogy a helyi közösségi és közélet, a falu történetírás és kutatás színterei legyenek. Ebben meghatározó szerep hárul a könyvtárosra, a könyvtáros személyiségére. Szakmánk feladata, hogy többet foglalkozzunk a falusi könyvtárak helyzetével, az ott folyó munkával, a könyvtárosok képzettségével és továbbképzésével.

Gáncsné Nagy Erzsébet a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár munkatársa **A megyei és városi könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben végzett használói igényfelmérés tapasztalatairól** tartott előadást. 1998-ban az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete és a Bibliográfiai szekció tagjaiból alakult munkacsoport kérdőíves felmérést végzett a me-

gyei és városi könyvtárak helyismereti munkájáról. A felmérés második fázisában – az előző vizsgálatra alapozva – tíz városi és öt megyei könyvtárban használói igényfelmérést végeztek 2000 áprilisában. A cél az volt, hogy képet kapjanak arról, hogy kik és milyen eredménnyel, elégedettséggel használják a helyismereti dokumentumokat, a helyismereti gyűjtemények mennyire vannak összhangban a használói igényekkel. Az elhangzottak bizonyították, hogy érdemes volt a vizsgálatot elvégezni, mert adatai, következtetései jól használhatók (sőt szükségesek) a könyvtárak helyismereti szolgáltatásainak tervező és elemző munkájában.

A szekció gondozói az MKE a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete, az MKE Bibliográfiai Szekciója, és az MKE Közkönyvtári Egylete voltak.

V. Művelődéstörténet, neveléstörténet

Nemzeti kulturális örökség és a korszerű könyvtári szolgáltatások a pedagógia és a művelődéstörténet területén.

Bakó Anna és Szilágyi Erzsébet (OPKM) A Schola Orbis iskolatörténeti adattárat mutatták be. A készülő adattár a Kárpát-medence magyar közoktatás-történetének (képekkel illusztrált), gazdag és sokrétűen használható számítógépes adatbázisa lesz.

Az előadást gyakorlati bemutatóval egészítette ki a székelyudvarhelyi **Róth András Lajos**.

Dr. Jáki László (OPKM) a Tanszermúzeum CD-ROM-ot mutatta be a **Korszerű információs eszközök a neveléstörténet szolgálatában** c. előadásában. Az előadó szuggesztív egyénisége lehetővé tette, hogy a hallgatóság egy több évtizedes bibliográfusi pálya szépségeiről és nehézségeiről is képet alkothasson.

Varga Katalin főosztályvezető és **Csík Tibor** tájékoztató szolgálat vezetője (OPKM) **Mérjük meg az irodalmat!** címmel bibliometriai módszerrel vizsgálták és értékelték az elmúlt tíz év tankönyv irodalmát.

A szekcióülés második részében **Villám Judit**, az Országgyűlési Könyvtár gyűjteménykezelője **A magyar parlamenti gyűjteményt** mutatta be és szólt az ott folyó tájékoztató tevékenységről, valamint az egyes adatbázisok használatáról.

Dr. Kovács Ilona osztályvezető (OSZK) a **Külföldi hungarica-információk szolgáltatása és gyűjtése a világhálón** c. előadásában az új szolgáltatásokról, a készülő tervekről és a nyomtatott hungarika-bibliográfiák megjelenéséről adott tájékoztatást.

Csúri Károlyné (Somogyi Könyvtár, Szeged) **Esztergom, Szeged és Somogyi Károly – Somogyi Károly gyűjteményének értékei** c. előadása gazdag és sokszínű szakmai élménnyel színesítette a szekcióelőadások sorát.

A szekció gondozója az MKE Társadalomtudományi Szekciója volt.

VI. Az élő tudomány (kerekasztal-beszélgetés)

A tudományos gondolkodás útja, a tudomány fontossága a múltban és jelenben, a tudomány státusza

A Műszaki Könyvtáros Szekció két műfajban különböző programot készített elő. A **Tudományos és kulturális emlékeink** címet viselő bemutató a helytörténeti sajtó mikrofilmes változatának számítógépes konverziójáról, eredményeiről, problémáiról adott átfogó információt a **Dombóvár és Vidéke** című újság mikrofilmes változatának digitalizálásának konkrét példáján.

A továbbiakban **Élő tudomány** címmel kerekasztal-beszélgetés keretén belül a tudományok területén zajló paradigmaváltásról, azt kísérő terminológiai változásokról és szemantikai kérdésekről, a tudomány és politika viszonyáról és mindezek esetleges, lehetséges és jelenlévő könyvtári hatásairól folytattak izgalmas eszmecsere-t a jelenlévők. Mind a két programot rendkívüli érdeklődés kísérte.

A szekció vezetője az MKE Műszaki Szekciója volt.

Annak ellenére, hogy néhány előadás elmaradt, összességében magas színvonalú rendezvények jellemezték az egyes szekcióüléseket, segítve a gyakorló könyvtárosok és az egyes szakterületek művelőinek közös és értékes egymásra találását.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 2000. évi millenniumi vándorgyűlése az utolsó napon, szombaton, szakmai kirándulásokkal fejeződött be Esztergomban.

Állást keres:

Bánfi István György 2000 szeptemberétől keres könyvtáros, olvasótermi felügyelői állást, német orosz, francia, olasz nyelvismerettel, a Maryland egyetemi budapesti tagozatán végzett, telefon: 06-23-338-466. – Felsőfokú könyvtáros végzettséggel, ötéves könyvtári gyakorlattal (szakkönyvtári, felsőoktatási) állást keresek. Nyíregyházi vagyok, elsősorban ebben a régióban keresgelnék, de más lehetőség is érdekel, angoltól PITMAN 3 vizsgám van (gyenge középfok). Fő érdeklődési területem az informatika. Bódi Iлона, cím: 4405 Nyíregyháza, Margareta u. 65/A. Tel.: (42) 461-044, e-mail: i.bodi@freemail.hu – Egrý Gábor keres olyan budapesti könyvtárat, amely főgyűjtőköreben természettudományos vagy műszaki jellegű. Minden megoldás érdekel, telefon: 386 6509, email: gery@index.hu – Frecska Ildikó végzős hallgató (Eötvös József Főiskola) nem közalkalmazotti besorolással, tájékoztatói, feldolgozó 6 vagy 8 órás munkát keres, telefon: 06-28-447-631. – Felsőfokú könyvtárosi végzettséggel, számítógépes ismeretekkel állást keres Gábor László Diósd, Nagytétény környékén. Email: galaci@freemail.hu – Kölcsönzési/olvasószolgálati, adminisztrációs munkakörben, alap angol, francia nyelvismerettel, 8 órás munkára elhelyezkedne Honti Miklós-né, telefon: 321-7418 (este) – Kelemenné Farkas Zsuzsanna főiskolai könyv-

társzagos végzettséggel, francia, orosz, eszperanto alapfokú nyelvismerettel, felhasználói szintű számítástechnikai ismeretekkel, olvasószolgálati/tájékoztató munkakörben, 6 vagy 8 órás állást keres, telefon: 285-4786. – Kiss Gabriella 10 éves, javarészt felsőoktatási, ill. orvosi szakkönyvtárban szerzett szakmai gyakorlattal (többek között olvasószolgálat, folyóirat-nyilvántartás, könyvtárközi kölcsönzés) alapvető számítógépes ismeretekkel és passzív angolnyelvtudással rendelkező, 3 éves könyvtárosasszisztens-tanfolyamot végzett, jelenleg könyvtár-szalon, levelező tagozatos, könyvtáros állást keres, telefon: 207-1644. – Konrád Imre ELTE egyetemi könyvtáros diplomával, német, angol, francia középfokú nyelvvizsgával, felhasználói (TINLIB, ISIS) számítástechnikai ismeretekkel 8 órás könyvtáros állást keres megállapodás szerinti munkakörben, telefon: 276-7739. – Leidal János ELTE TFK könyvtáros és magyar szakos diplomával, 8 órás tájékoztató munkát keres, telefon: 251-1909. – Felsőfokú könyvtári informatikus végzettséggel (OSZK), Horizon, TINLIB gyakorlattal feldolgozói, olvasószolgálati 8 órás munkát keres azonnali kezdéssel Molnár Andrea, 1089 Bp., Korányi S. u. 20. I. 13. – Alapfokú német, angol, orosz nyelvismerettel, főiskolai végzettséggel iskolai/közművelődési, olvasószolgálati/tájékoztató munkakörben keres állást Palotai Józsefné, telefon: 403-5120. – Főiskolai könyvtárszagos végzettséggel, alapfokú orosz, francia nyelvismerettel 8 órás olvasószolgálati/iskolai könyvtáros munkakörben elhelyezkedne Takács Zsuzsanna, telefon: 23-334-892. – Könyvtárosi egyetemi végzettséggel, német középfokú nyelvvizsgával, angol nyelvismerettel dokumentációs feldolgozásban, lokális valamint CD-ROM-os adatházisokban, továbbá interneten való keresésben és azokból való tájékoztatásban szerzett gyakorlattal állást változtatnék, nem a kjt. szerinti bérezéssel, ezen kívül mellékállásban, otthon végezhető könyvtári vagy dokumentációs adatrögzítést vállalnék. Nagyon sürgős lenne. Jelige: „Állásváltoztatás”. – ELTE TFK végzettséggel, 8 órás feldolgozó, kölcsönző munkát keres könyvtáros nő, választ Állást keres jeligére kér. – Nyugdíjas könyvtáros hölgy keres állást egyetemi diplomával, orosz (felsőfok), német, angol, finn és latin nyelvismerettel, könyvtáros tanár munkakörben (8/6/4 órás is lehet), választ vár „Megoldás” jeligére.

Állást kínál:

A Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár (Dunakeszi, Kossuth út. 6.) felsőfokú könyvtárosi szakképesítéssel rendelkező munkatársakat keres olvasószolgálatos és gyermekkönyvtári munkakörök betöltésére. Jelentkezni lehet Csonka Mária igazgatónál. Tel./fax: 27-351-518, e-mail: csonkam@dkvk.c3.hu – A Színház- és Film-művészeti Egyetem 8 órás állásra könyvtárost keres, főiskolai, esetleg középfokú képesítéssel, angolnyelv és számítástechnikai ismerettel, közalkalmazotti bérezéssel. – Az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet Orvosi Könyvtára munkatársat keres. A kolléga feladata a kölcsönzés és a könyvtárközi kölcsönzés ellátása lenne. Azok jelentkezését várjuk, akiknek van számítógépes ismeretük, legalább alapfokú angol nyelvtudásuk (az állomány jó része angol nyelvű), esetleg könyvtári gyakorlatuk vagy végzettségük (alapfokú is elégséges, de lehet magasabb is). Bérezés egy picivel magasabb mint a KJT szerinti. Jelentkezni lehet Nagy Magdolna könyvtárvezetőnél, telefon: 391-5426. – Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár munkatársat keres számítógépes tájékoztatási feladatok el-

látására és az ezekhez kapcsolódó (pl. elektronikus folyóiratokra, adatbázisokra épülő) szolgáltatások fejlesztésére. A pályázó lehetőleg felsőfokú könyvtárosi/informatikai végzettséggel, vagy műszaki, illetve természettudományos végzettséggel és informatikai szakismerettel/gyakorlattal rendelkezzen. Angol nyelvtudás szükséges, legalább középfokú C nyelvvizsga után pótlék jár. Bérezés a közalkalmazotti bértábla alapján megállapodás szerint. Jelentkezés életrajzzal Szántó Péter igazgatónál, 1088 Budapest, Múzeum u. 17., telefon: 485-0808, fax: 318-0109, e-mail: dirlibr@omk.omikk.hu – Egészségügyi könyvtár felvételre keres felsőfokú könyvtári végzettséggel, informatikai ismeretekkel rendelkező munkatársat, olvasószolgálati munkára. Idegen nyelv ismerete előny. Jelentkezni lehet: hétköznap 8.⁰⁰–16.⁰⁰ óra között Szekeres Zsuzsanna könyvtárigazgatónál, telefon: 266-0399, 317-6352, fax: 266-9710. – Technikai munkatársat keresünk, érettségivel, változó műszakban, közalkalmazotti bértáblázat, számítógépes ismeret. Jelentkezni lehet: Dr. Szabóné Balogh Clarissánál, telefon: 317-0948, e-mail: cbalogh@lib.sote.hu – Újlaki Általános Iskola (1023 Bp., Ürömi u. 64.) iskolai könyvtárost keres azonnal. Bérezés KJT szerint, telefon: 335-0792, 335-0720. – Közgazdasági szakközépiskola könyvtárostanárt keres. Cím: 1139 Bp., Váci út 89. sz. Információ: Simon Ferencné, telefon: 350-0812/112, e-mail: lucaegy@freemail.hu – BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar Könyvtára (Bp. XVI. ker., Diósy L. u. 22–24.) tájékoztató könyvtárost keres október 1-jétől teljes munkaidőben, felsőfokú végzettséggel, elsősorban angol nyelvtudással és számítógép-kezelésben jártas munkatárs személyében. Jelentkezni lehet a könyvtárvezetőnél, telefon: 467-7831 v. 467-7800/341. m., e-mail: pzala@kkf.hu

* * *

Szerkeszti: Jáki Éva
Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634
E-posta: MKE@OSZK.HU

Checkpoint®

Hogyan védhetjük meg a könyvtári állományokat?

A könyvek lopások elleni védelmére a Checkpoint által kidolgozott könyvtár-
védelmi rendszerek alkalmazása jelenti a leghatékonyabb megoldást. A papír-
vékony biztonsági címkék, melyek a védendő állományokra kerülnek, a ki-
járatnál elhelyezett antennák között áthaladva jelzést adnak.

A biztonsági címkék nyomtathatók, rajtuk olyan információk helyezhetők el,
melyeket a könyvek egyszerűbb kezelésére lehet hasznosítani (vonalkód,
leltári-, katalógusadatok stb.).

A könyvtárvédelmi antennák rádiófrekvenciás elven működnek, ami azzal a
nagy előnnyel jár felhasználóinak, hogy nem alakul ki detektálás nélküli holt-
tér, mint a mágneses rendszerek esetében.

Checkpoint

**Checkpoint Systems Hungary
Kft.**

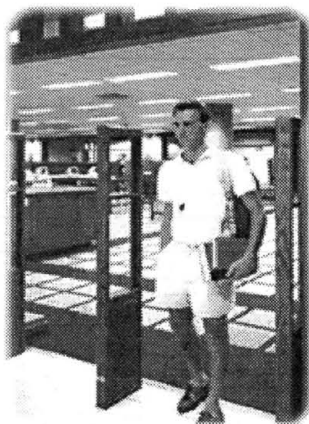
Budapest 1155

Dembinszky u. 1

Tel.: 06 1 30 50 100

Fax.: 06 1 30 50 101

www.checkpointsystems.com

Tökéletes védelem
és elegáns megjelenés

